

Bön i det skapande arbetet

– En analys av Leonard Cohens intervjuer

Johannes Westö

Avhandling pro gradu

Praktisk teologi

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

Våren 2020

Handledare: Bernice Sundkvist & Laura Hellsten

ÅBO AKADEMI

FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: praktisk teologi

Författare: Johannes Westö

Arbetets titel: Bön i det skapande arbetet – En analys av Leonard Cohens intervjuer

Handledare: Bernice Sundkvist & Laura Hellsten

Abstrakt:

Den här pro gradu-avhandlingen undersöker sångaren och författaren Leonard Cohens intervjuer. Materialet består av videointervjuer, ljudintervjuer och intervjuer skrivna i text. Genom en analys av detta material har jag utforskat forskningsfrågan: På vilket sätt kommer fenomenet bön till uttryck i Leonard Cohens intervjuer?

Syftet med avhandlingen är således att undersöka på vilket sätt fenomenet bön kan sägas komma till uttryck i Cohens intervju-uttalanden. Jag kartlägger centrala teman i Cohens tankegångar och relaterar dessa tankegångar till fenomenet bön på olika sätt. De böneformer som relateras till är kontemplativ bön och förbön.

Centrala teman som lyfts fram är Cohens perspektiv på det skapande arbetet, Cohens beskrivning av sin egen skrivprocess, Cohens tankar kring att framträda inför publik, och Cohens tankar kring centrala angelägenheter i mänskligt liv.

I de partier där jag gör en koppling mellan Cohens tankar och kontemplativ bön, speglar jag Cohens tankar i munken, läraren och författaren Thomas Keatings beskrivning av kontemplativ bön. I de partier där kopplingen görs till förbön, förankrar jag Cohens tankar i teologen och författaren Walter Brueggemanns perspektiv på vad som kännetecknar den profetiska rösten.

Nyckelord: Leonard Cohen, intervju, bön, kontemplativ bön, förbön, musik, sångskrivande

Datum: 30.5.2020

Sidoantal: 97

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Uppmärksammanden	2
1 Inledning	3
1.1 Forskningsfråga	3
1.2 Om avhandlingen	4
1.3 Material	5
1.4 Metoder	8
1.5 Avhandlingens upplägg	11
1.6 Två typer av bön	13
1.7 Närliggande forskning	13
2 Att vara en kanal	16
2.1 Musik och poesi	16
2.2 Vilja	18
3 Skrivprocessen	22
3.1 Sloganerna	22
3.2 Att bli ett med sången	24
3.3 Arbetet med rytm och rim	26
3.4 Självrespekt	28
4 Skrivandet som bön	31
4.1 Mottaglighet	31
4.2 Att låta saker och ting manifesteras sig	34
4.3 Intention	37

5 Bön vid framträdandet inför publik	39
5.1 Den sjungande och den bedjande röstens mysterium	40
5.2 Walter Brueggemann om den profetiska rösten	50
6 Tre teman i anslutning till förbön	55
6.1 Inre arbetslöshet & Att vara anställd av Livet	56
6.1.1 Leda och inre arbetslöshet	56
6.1.2 Att vara anställd av Livet	58
6.2 Synd & Att få kontakt med Guds värld	68
6.2.1 Synden och lagen	68
6.2.2 Att få kontakt med Guds värld	70
6.3 Lidande & Medkänsla	74
6.3.1 Lidande	74
6.3.2 Medkänsla	80
7 Sammanfattning	86
Källor och litteratur	92

“As I understand it, into the heart of every Christian, Christ comes, and Christ goes. When, by his Grace, the landscape of the heart becomes vast and deep and limitless, then Christ makes His abode in that graceful heart, and His Will prevails. The experience is recognized as Peace. In the absence of this experience much activity arises, divisions of every sort. Outside of the organizational enterprise, which some applaud and some mistrust, stands the figure of Jesus, nailed to a human predicament, summoning the heart to comprehend its own suffering by dissolving itself in a radical confession of hospitality”¹

– Leonard Cohen

¹ Cohen 2001a.

Uppmärksammanden:

Jag vill tacka Laura, den ena av mina två handledare, vars gedigna kunskap om akademiskt skrivande, generösa uppmärksamhet, och intuitiva empati, har varit gåvor i denna avhandlingsprocess.

Likaså vill jag tacka Bernice, min andra handledare, som är ett levande exempel på att ett skarpt intellekt och ett generöst, medkännande hjärta går att kombinera.

Och jag vill tacka Jane, min språkgranskare, för hennes mikroskopiska uppmärksamhet på språkliga detaljer, med vilken hon sökt hjälpa mig att förfina språket i denna avhandling.

Jag vill också tacka Patrik, min teologilärare, för det betydelsefulla stöd han gett mig i mitt skrivande.

Och så vill jag rikta ett tack till gruppen på graduseminariet i praktisk teologi – för gemenskap, stödjande stämning, och givande utbyte.

Slutligen vill jag tillägna den här avhandlingen mina skapande, älskande, föräldrar, och min kreativa, sanningssökande, bror. Och min livskompanjon, Luisa, som jag formas tillsammans med dag efter dag.

1 Inledning

1.1 Forskningsfråga

“If I knew where the good songs came from, I would go there more often”.² Efter att under fem års tid ha tagit del av alla intervjuer med Leonard Cohen jag kunnat hitta, skulle jag säga att denna fras är den antagligen oftast förekommande i hans dialog med omvärlden. Denna fras, av Cohen ofta uttryckt med såväl en glimt i ögat som med djup vördnad, kan även sägas vara startpunkten för den här avhandlingen.

Cohens skapande arbete – som främst har innefattat sångskrivning, men i viss mån även dikter och noveller – står, i min tolkning, i ständig relation till en källa av inspiration som är bortom mänsklig kontroll. Det är likaså påtagligt hur medveten Cohen själv är om detta faktum, då han diskuterar sitt arbete som sångskrivare och författare: “You know, you may keep your tools sharpened and you may turn up every day at the desk. But it becomes very very clear that you don’t command. And the songs come unbidden”, förklarar han i en intervju vid 71 års ålder, efter närapå 50 år av skapande arbete.³

Det är denna Cohens kontakt med en källa bortom det egna jaget som ligger i fokus för denna avhandling. Som jag uppfattar det, kommer fenomenet bön på olika sätt till uttryck i de intervjuer med Cohen som jag analyserat. Det är detta tema jag ämnar utforska närmare. Min forskningsfråga är således: På vilket sätt kommer fenomenet bön till uttryck i Leonard Cohens intervjuer?

² Cohen 2016a, (2.52–).

³ Cohen 2006b, (0.45–).

1.2 Om avhandlingen

Mitt material för avhandlingen baseras, som redan antytt, på alla de intervjuer med Leonard Cohen som jag tagit del av under de senaste åren. Med hjälp av dessa intervjuer söker jag lyfta fram vissa framträdande teman där jag upplever att fenomenet bön kommer till uttryck. Således är stommen i denna avhandling olika uttalanden som förekommer i intervjuerna jag lyssnat till. Min strävan är att knyta samman dessa uttalanden till en överblickbar och begriplig helhet, där vissa av Cohens centrala tankegångar belyses.

Eftersom min relation med Cohens skapande arbete och min relation med hans intervjuer har etablerats under en tidsperiod på fem-sex år, utan minsta tanke på att någonsin skriva en avhandling om ämnet, är utgångspunkten förmodligen en annan för mig än för många andra som skriver sin magisteruppsats. Man kunde säga att min "forskningsperiod" hade skett redan innan avhandlingsprocessen inleddes. Mycket av det som lyfts fram i denna avhandling är därför sådant som figurerat i mina tankar redan i många år, om än i en icke-utarbetad form. Det som denna avhandlingsprocess möjliggjort och uppmuntrat mig till, är att systematisera och överskådliggöra sådant i Cohens tankevärld som tidigare endast existerat som inspirerande, vägledande, och sanningsvisande ord i mitt inre.

Därtill är processen av att uttrycka sig i ord, i min erfarenhet, alltid en upptäcktsfärd. Även denna gång har processen av att söka skriva ner mina tankar öppnat upp nya vinklar och uppenbarat tidigare dolda samband och kopplingar.

Tillägandet av materialet för den här avhandlingen har alltså till största del skett omedvetet. Under de hundratals, om inte tusentals, timmar som jag lyssnat till Leonard Cohen tala i olika intervjuer, har mitt sinne formats och gjort kopplingar både till mitt eget liv och till det jag hört Cohen tala om tidigare. På så sätt har ett slags inre landskap sakta formats inom mig, där jag befunnit mig i dialog med Cohen. Jag har om och om igen lyssnat till hans uttalanden, och fått vägledning, tröst, och bekräftelse av min livserfarenhet av det han sagt. Som jag förstår det, är detta en beskrivning över vad som sker då mänsklig kunskap förmedlas från lärare till lärjunge. För mig har Leonard varit en lärare, en kanal för sanning i mitt liv, och en vän såväl i de ljusaste som i de mörkaste stunder. Hans del i min formning som människa är oerhörd.

I och med denna avhandling har jag så satts inför uppgiften att delge sådant som jag fått som gåva via Cohen. Min strävan har varit att presentera Cohens tankegångar på ett sätt som tar i beaktande alla uttalanden jag känner till av honom. Jag har försökt sälla fram sådana tankegångar som jag uppfattar att är relevanta för honom själv, sett till allt jag hört honom säga. Därtill har jag försökt organisera materialet på ett sätt som jag uppfattar att speglar hans perspektiv på bästa möjliga sätt. Detta har jag gjort i hoppet om att förmå presentera Cohen på ett sätt som gör honom rättvisa. Om jag lyckats med detta, då har min främsta önskan med det här projektet uppfyllts. Om jag misslyckats, då ligger ansvaret hos mig.

1.3 Material

Intervjumaterialet för avhandlingen är till största del i ljudformat, vilket innebär att transkriberingen av Cohens uttalanden i stor utsträckning har gjorts av mig. Min strävan i denna uppgift har varit att delge tonen i Cohens uttalande så väl jag kunnat, med hjälp av de verktyg som jag känner till för transkribering. Punkter, kommatecken, betoningar av ord m.m., är, som läsaren förstår, mina egna tolkningar.

Här är några av de viktigaste transkriberingsverktygen jag använt mig av: *Kursivering av ett ord* indikerar att jag uppfattar att Cohen betonar ett ord särskilt starkt (ifall hela citatet är kursiverat indikerar jag istället betoningen genom **fetstil**); tre punkter mellan två ord indikerar ett sökande efter ord, ett övervägande, eller andra slags pauser i Cohens ordflöde (exempel: “Cohen söker efter ett ord...och hittar det”); tre punkter inom hakparentes indikerar å sin sida att något sidospår i Cohens tankegång har lämnats bort (exempel: “Cohen talar om något. [...] Och nu fortsätter tankegången efter att ett sidospår lämnats bort”).

Jag tänker att det kan vara värt att uppmärksamma att alla citat som hänvisas till, liksom alla tankegångar som jag med egna ord refererar till, alltid är plockade bitar från längre intervjusituationer. Det är oundvikligt att dessa plockade bitar kommer att kommunicera något annat än de ursprungligen gjorde, i samband med att jag plockar ut dem från deras kontext. I författaren och akademikern Björn Vikströms bok *Den skapande läsaren – Hermeneutik och tolkningskompetens* hänvisar Vikström till den

franske filosofen Paul Ricoeurs beskrivning av vad som utgör språklig kommunikation. Ricoeur sammanfattar språklig kommunikation såhär: "Någon säger något om någonting till någon".⁴ Vikström klargör denna mening med att dela upp kommunikation i fyra delar: "*avsändaren, mediet, budskapet och mottagaren*".⁵ Jag tänker att det är värt att minnas att en betydande del av den ursprungliga kommunikationen saknas, då man plockar bort något från dess ursprungliga kontext. Då ett citat plockas ut från en intervju med både ljud och bild (vilket majoriteten av Cohen-intervjuerna innefattar), finns inte längre miner, gester, och röstlägen med i kommunikationen. Liksom vi alla vet, är dessa faktorer en betydande del av språklig kommunikation. För att anknyta till Vikströms ord, kunde man säga att såväl *avsändaren* som *mediet* blir klart förändrade, då man tar ett citat från en videointervju och transkriberar det i text. Det är således värt att minnas att den ursprungliga situationen där citatet uppstått, har involverat även annan kommunikation än den som finns nedskrivet. Likaså är även *mottagaren* förändrad då ett intervjuцитат transkriberas. En intervju är alltid en dialog av något slag, och de uttalanden som finns i denna avhandling har alltid uppstått i samtal med en intervjuare. I och med att man transkriberar ett citat för en avhandling, förändras mottagaren och utgörs nu istället av läsaren.

Sedan bör jag ännu säga något om syftet med de citat som avhandlingen innehåller. Min vilja med att delge citat av Cohen är inte enbart att förmedla information som jag sedan kan analysera. Det finns även en vilja att med hjälp av citat bjuda in läsaren i Cohens tankevärld och språkvärld. I min uppfattning har Cohen ett säreget, kraftfullt och synnerligen vackert sätt att uttrycka sig. Min förhoppning är att även något av denna skönhet skall förmedlas till läsaren genom citaten.

Vad är då kännetecknande för dessa intervjuer som jag analyserat?

Nästan utan undantag är intervjuerna samtal mellan Leonard Cohen och en annan person. Det finns vissa moment där jag refererar till presskonferenser av olika slag, och i dessa situationer är det givetvis fler personer än två i rummet. Presskonferenserna ser ut som presskonferenser brukar göra; Cohen sitter framför en publik av journalister och svarar på deras frågor. Denna kommunikation tenderar

⁴ Vikström 2005, 40.

⁵ Vikström 2005, 40.

alltså att vara ganska “enkelriktad”. I intervjuerna två personer emellan finns det däremot mer av ett “samtal” närvarande. Här är det inte ovanligt att även intervjuaren bidrar med att föra samtalet vidare med någon egen tanke. Dock bör det sägas att även dessa intervjuer tenderar att ha ett starkt fokus på Cohens uttalanden. Det är alltså fråga om en typisk intervjusituation, där intervjuaren ofta ställer korta frågor och Cohen resonerar kring frågorna. Man kan alltså inte tala om ett regelrätt samtal, där fokus skulle ligga lika mycket på båda parterna i samtalet.

Intervjuerna som jag analyserat sträcker sig genom hela Cohens musikerbana. Vi talar alltså om intervjuer alltifrån början av 1970-talet till år 2016; intervjuer där Cohen är knappa 40 år och på början av sin väg som sångare, och intervjuer där han är 82 år gammal med ett liv av sånger, böcker och konserter bakom sig. I de uttalanden där jag upplevt att det har en särskild relevans att nämna från vilket årtal uttalandet kommer, har jag gjort det i brödtexten.

Många av intervjuerna är gjorda i samband med någon av Cohens turnéer. I och med en turné reser Cohen runt till olika platser och möter på så sätt journalister av olika slag. Många av intervjuerna har uppstått på detta sätt. Sedan finns det även andra, ofta längre och mer omfattande intervjuer, som gjorts utanför turnélivet. Jag har använt mig av båda dessa slags källor. Längden på intervjuerna är alltifrån 5–10 minuter till intervjuer på över 1 timme.

Slutligen kan nämnas att temana som berörs under intervjuerna är mycket omfattande. Cohens eget skapande arbete är givetvis i fokus, men samtalen kretsar även kring mycket annat. Förhoppningsvis kan denna avhandling peka åtminstone på några av de mångskiftande teman som behandlas i samtalen med Cohen.

Jag refererar till videointervjuerna på samma sätt som man refererar till böcker i akademisk text. Det vill säga, i slutet av avhandlingen finns en källförteckning med närmare detaljer om intervjun. Där finns även internetlänken som tar en till intervjun. I fotnoterna står endast Cohens namn, året för intervjun, samt tidpunkten i intervjun då det för referensen relevanta sker. Jag har alltså ersatt referensen till sidnummer med en exakt referens till en tidpunkt i en intervju. Detta för att underlätta för läsaren att smidigt hitta till det ställe i en intervju som jag refererar till. Ifall det gäller ett direkt citat, har jag valt att referera till tidpunkten någon sekund innan uttalandet sker. Ifall det gäller en tankegång som jag refererar till med egna ord, har jag valt att referera till tidpunkten då jag uppfattar att denna tankegång inleds.

1.4 Metoder

Denna avhandling har innefattat två centrala metoder. Båda dessa metoder finns beskrivna i Björn Vikströms bok *Den skapande läsaren – Hermeneutik och tolkningskompetens*.

Den första metoden har inneburit en tolkning av intervjumaterialet med Cohen, och genljuder med en viss beskrivning av *hermeneutik* som hittas i Vikströms bok (roten till ordet *hermeneutik* betyder just “att tolka”).⁶ Denna första metod har jag tillämpat på kapitel 2, 3 och 5 i avhandlingen.

Den andra metoden har varit en metod där jag låter två texter tala till varandra. Denna metod genljuder med det som Vikström lyfter fram angående *intertextualitet*, det vill säga samtalet två texter emellan.⁷ Denna andra metod har jag tillämpat på kapitel 4 och 6 i avhandlingen.

Jag skall här kort sammanfatta dessa metoder, såsom beskrivna av Vikström, och delge på vilka sätt jag uppfattar att metoderna varit närvarande under min avhandlingsprocess.

Min första metod har alltså handlat om hermeneutik. Jag har lyssnat på intervjuerna med Cohen, tolkat det jag hört, och delgett detta i egen text. Det har således handlat om en slags tolkningsprocess. Jag uppfattar att den slags tolkningsprocess jag genomgått genljuder med en viss beskrivning av hermeneutik som finns i Vikströms *Den skapande läsaren*. Här återger Vikström i korthet den franske filosofen Paul Ricoeurs beskrivning av en så kallad *hermeneutisk båge*. Med denna hermeneutiska båge söker Ricoeur belysa vad som sker i mötet med en text och i tolkningen av denna text. Ricoeur lyfter fram tre centrala moment i denna process. Enligt Vikström är Ricoeur dock mån om att poängtera att dessa tre moment inte skall ses som på varandra följande steg, utan som moment som alla finns närvarande under hela tolkningsprocessen.⁸

Det första momentet i den hermeneutiska bågen är, i Vikströms ord, ett “omedelbart och okritiskt lyssnande”.⁹ I det här momentet finns det ingen annan

⁶ Vikström 2005, 27–28.

⁷ Vikström 2005, 96–97.

⁸ Vikström 2005, 28.

⁹ Vikström 2005, 27–28.

intention än att vara öppen för det man tar del av; här finns alltså ännu ingen analys närvarande. Som jag uppfattar det, har detta moment varit starkt närvarande under min arbetsprocess. En stor del av processen har bestått i att vara i kontakt med Cohen-intervjuerna och bara låta dem tala till mig. Detta har skett, som tidigare nämnt, utan någon tanke på att en dag skriva en avhandling om ämnet. Därför har denna första del av den hermeneutiska bågen till stor del skett innan påbörjandet av avhandlingsprocessen.

I det här första momentet har det ännu inte funnits någon medveten analys närvarande. Men jag tänker själv att det är klagörande att skilja på *medveten analys* och *omedveten analys*. Som jag uppfattar det, har det nämligen skett en form av omedveten analys även i detta moment. I mitt sinne har jag omedvetet gjort kopplingar gällande olika saker som Cohen uttalat sig om; jag har så att säga omedvetet gjort en karta över Cohens tankevärld. Detta blir för mig särskilt uppenbart alla de stunder då mitt sinne naturligt gör kopplingar till olika citat av Cohen. Det kan hända att ett visst samtalsämne dyker upp i en konversation, och mitt sinne gör naturligt en koppling till något som Cohen sagt. För mig tyder detta på att det skett någon form av analys hos mig även i detta första moment av den hermeneutiska bågen; men att denna analys inte skett på ett medvetet plan.

Det andra momentet i bågen innefattar, med Vikströms ord, "förklaringen, som innebär en metodisk analys av något slag."¹⁰ Detta moment har för mig blivit särskilt dominerande i och med beslutet att skriva en avhandling i anslutning till Cohens intervjuer. Tidigare har Cohens tankegångar funnits närvarande i mitt liv på ett icke-systematiserat sätt, där kopplingarna skett omedvetet. I och med denna avhandling har jag satts inför uppgiften att systematisera och överskådliggöra. Detta har i sin tur krävt en medveten analys av materialet. Jag har försökt sälla fram centrala tankegångar baserat på olika slags uttalanden i intervjuerna, och jag har försökt sammanställa dessa till en överskådlig helhet. Detta har krävt att jag metodiskt lyssnat igenom intervjuerna (som jag ganska långt redan känner till utan och innan) med en lite annan blick än tidigare. Istället för att, som under det första momentet i hermeneutiska bågen, bara låta intervjuerna tala till mig, har jag i detta moment metodiskt sällt fram centrala teman. Detta har krävt en viss sorts blick på

¹⁰ Vikström 2005, 28.

det hela. Jag tänker att detta kommer nära det som Ricoeur syftar på med det andra momentet i den hermeneutiska bågen.

Det tredje momentet i Ricoeurs båge beskriver Vikström såhär: "Bågen avslutas med en kritiskt prövad förståelse, som kan leda till praktisk tillämpning i livet och till formulerandet av nya texter, som för tolkningsprocessen vidare."¹¹ Som jag förstår det, har detta moment varit särskilt närvarande i de stunder då jag själv skrivit texten för avhandlingen. Som tidigare nämnt, så upplever jag att skrivprocessen alltid är en upptäcktsfärd. Genom att söka skriva ner sina tankar uppenbaras nya kopplingar och samband, och man hittar nya vinklar på saker och ting. I bästa fall uppenbaras sådant som överraskar och inspirerar en själv. På sätt och vis känner jag alltså att själva skrivprocessen är en form av tillämpning av det material jag tagit del av. I och med skrivandet uppstår en ny skapelse, som är en fortsättning på det material som jag fått ta del av. Som jag förstår det, är det vad Vikström menar med att föra tolkningsprocessen vidare. Man får något, låter det formas till något nytt inom en, och ger detta vidare.

På ett annat plan har dock detta tredje moment i bågen funnits närvarande redan långt innan denna kandidatavhandling skrevs. Som tidigare nämnt, har Cohens tankar format mig i många år, och påverkat såväl mitt sätt tänka som mitt sätt att leva. Därför ser jag det som att tillämpningen av intervjumaterialet har skett inte endast under skrivprocessen i denna avhandling, utan även i mitt liv före detta projekt.

Den andra metoden som jag använt mig av i avhandlingen har handlat om att låta två texter tala till varandra. Denna metod har jag tillämpat på den del av avhandlingen där jag tolkar Cohens beskrivning av sin skrivprocess i ljuset av munken och läraren Thomas Keatings beskrivning av kontemplativ bön (kapitel 4), samt på den del som har teologen Walter Brueggemanns perspektiv som bakgrund för analysen av Cohens tankegångar (kapitel 6).

Metodikerna som jag använt mig av i dessa två kapitel, genljuder med det som Vikström lyfter fram i sin bok gällande så kallad *intertextualitet*. Intertextualitet handlar om att undersöka samband mellan olika texter; även mellan sådana texter som inte vid en första anblick har en koppling till varandra.¹² Som jag förstår det, är

¹¹ Vikström 2005, 28.

¹² Vikström 2005, 96.

det här vad jag försökt göra genom att spegla Cohens tankar i såväl Keatings som Brueggemanns perspektiv. Enligt vad jag vet, har varken Keating och Cohen, eller Brueggemann och Cohen, på något uppenbart sätt påverkat varandra eller varit i kontakt med varandra under sina liv. Och huruvida de bekantat sig med varandras arbeten, har jag inte kunskap om. Men det är inte heller detta slags samband som intertextualiteten undersöker. Den så kallade *komparativa metoden* är intresserad av hur olika texter blivit *påverkade* av andra texter.¹³ Men intertextualitet handlar snarare om att göra kopplingar mellan olika texter, genom att uppmärksamma likheter och olikheter mellan texterna. Det som jag gjort med Keating och Cohen, samt med Brueggemann och Cohen, är att jag försökt belysa Cohens tankegångar genom att spegla tankegångarna i en helt annan slags text. Keating och Brueggemann har så att säga gett teoretiska perspektiv på Cohens personliga beskrivningar i intervjuerna. Detta har jag gjort med förhoppningen att speglingen skall uppenbara en ny intressant synvinkel. Mitt försök har alltså varit att belysa ett samband som möjligtvis inte varit uppenbart tidigare. Detta beskriver Vikström även som ett av syftena med en intertextuell metod.¹⁴

1.5 Avhandlingens upplägg

Denna avhandling är uppdelad i sju kapitel.

I det första kapitlet presenterar jag min forskningsfråga, redogör för metod och material, samt ger en överblick av avhandlingen som helhet. Jag beskriver också kort den skapandeprocess som skrivandet av denna avhandling innefattat. Rubriken på detta första kapitel är *Inledning*.

I det andra kapitlet lyfter jag fram det grundläggande perspektiv som jag uppfattar att finns som grund för hela Cohens syn på det skapande arbetet. Detta perspektiv handlar om relationen mellan den mänskliga viljan och en inspiration och kraft som är bortom den egna viljeansträngningen. Detta andra kapitel har rubriken *Att vara en kanal*.

¹³ Vikström 2005, 66–69.

¹⁴ Vikström 2005, 96.

Det tredje kapitlet fokuserar på Cohens skrivprocess. Detta kapitel innefattar fyra delar som alla fokuserar på olika aspekter av Cohens beskrivning av sin skrivprocess. Detta tredje kapitel har rubriken *Skrivprocessen*.

I det fjärde kapitlet analyserar jag Cohens beskrivning av sin skrivprocess med hjälp av munken och läraren Thomas Keatings perspektiv på kontemplativ bön. Jag lyfter fram tre aspekter av Keatings beskrivning av kontemplativ bön som jag uppfattar att har relevans för Cohens beskrivning av sin skrivprocess. Detta fjärde kapitel har rubriken *Skrivandet som bön*.

I det femte kapitlet av avhandlingen går jag vidare från undersökningen av Cohens skrivprocess till en undersökning av Cohens tankar kring att framträda inför publik. I detta femte kapitel skiftar fokus från kontemplativ bön till förbön. I detta kapitel anknyter jag även till teologen Walter Brueggemanns bok *The Prophetic Imagination*, vars teori ligger som grund för den resterande delen av avhandlingen. Rubriken på detta femte kapitel är *Bön vid framträdandet inför publik*.

Det sjätte kapitlet vidareutvecklar den undersökning som påbörjades i kapitel 5. I detta kapitel lyfter jag fram tre olika teman som jag finner i Cohens tankegångar, och relaterar dessa teman till förbön. Detta sjätte kapitel har rubriken *Tre teman i anslutning till förbön*.

I det sjunde och avslutande kapitlet sammanfattar jag på vilka sätt jag utforskat min forskningsfråga. Detta avslutande kapitel har rubriken *Sammanfattning*.

Varje nytt tema i avhandlingen inleds med ett grundläggande citat av Cohen (i den jämförande delen med Thomas Keating kommer citatet från Keating, och i underkapitlet om Walter Brueggemann kommer citatet från Brueggemann). Detta citat kan ses både som en stomme som jag fortsätter att bygga vidare på genom diskussion, och som en dörr in i det nya temat.

1.6 Två typer av bön

I min undersökning av Cohens intervjuer kommer jag att relatera till två olika typer av bön. Det torde vara klargörande att här i början säga något kort om dessa två böneformer.

Den bön som relateras till i samband med Leonard Cohens skrivprocess (kapitel 3 och 4 i avhandlingen) är den kontemplativa bönen. I den här avhandlingen är det Thomas Keatings beskrivning av kontemplativ bön som ligger som grund. Essensen i denna böneform är kommunikation mellan människa och Gud. Kapitel 4 i avhandlingen lyfter fram Keatings beskrivning av kontemplativ bön mer ingående.

Den andra typen av bön som jag relaterar till (kapitel 5 och 6 i avhandlingen) är förbönen. Om kontemplativ bön handlar om kommunikation endast mellan människa och Gud, så involverar förbönen även kommunikation människa till människa. Då förbedjaren ber, ber hon till Gud såväl för sig själv som för de som är åhörare. På så sätt sker det i förbönen en kommunikation både "vertikalt" och "horisontalt". En mer ingående beskrivning av förbön hittas i början av kapitel 5 i avhandlingen. Beskrivningen är tagen från Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland dokument *Tjäna Herren med glädje –Handledning för högmässan*.¹⁵

1.7 Närliggande forskning

Man kunde säga att forskningen i denna avhandling primärt varken är forskning om Leonard Cohens sånger eller forskning om Leonard Cohens liv. Mitt fokus ligger snarare, som konstaterat, på olika teman som kommer fram i Cohens intervjuer. Dessa teman kopplar jag i sin tur på ett eller annat sätt till fenomenet bön.

Enligt vad jag upptäckt så finns det inte annan forskning som uteslutande har fokus på Leonard Cohens intervjuer. Det finns en hel del skrivet om Leonard Cohens sånger och om Leonard Cohens liv, men hans intervjuer verkar inte ha analyserats vetenskapligt särskilt omfattande. Sådan närliggande forskning har därför varit svår att hitta.

¹⁵ *Tjäna Herren med glädje* 2012, 86.

Det som däremot varit lätt att hitta, är forskning som har ett andligt eller religiöst perspektiv på Cohens arbete (såsom också jag har). Två sådana arbeten kan särskilt nämnas.

Spirituality and Desire in Leonard Cohen's Songs and Poems: Visions from the Tower of Song är en samling vetenskapliga essäer av en mängd olika författare och forskare. Denna bok, editerad av Peter Billingham, utkom för inte mindre än tre år sedan, år 2017. Essäerna ger många intressanta perspektiv på Cohens sångtexter och de teman som lyfts fram i texterna. Här citeras även i viss mån intervjuer med Cohen, men dessa citat är sporadiska och inte det huvudsakliga forskningsobjektet.

En annan studie som tydligt har ett andligt/religiöst perspektiv på Cohens arbete är *Tangle of Matter & Ghost: Leonard Cohen's Post-Secular Songbook of Mysticism(s) Jewish & Beyond* av forskaren och rabbin Aubrey L. Glazer. Detta arbete utkom år 2016. Om det tidigare nämnda verket med vetenskapliga essäer har ett mer allmänt perspektiv på andligheten i Leonard Cohens arbete, så är denna Glazers studie huvudsakligen fokuserad på kopplingar mellan judendom och Cohen. Centrala teman i Leonard Cohens sånger kopplas med centrala teman i judisk religion. Även i denna studie finns det med citat ifrån Cohens intervjuer, men precis som med essä-verket så är inte intervjuerna det primära forskningsobjektet.

Utöver dessa två nämnda forskningsarbeten bör ett tredje verk ännu nämnas. Detta verk är inte ett forskningsarbete, men för den här avhandlingen torde verket ändå vara relevant. Jag talar om en bok med samlade och transkriberade intervjuer med Leonard Cohen som gavs ut år 2014 – *Leonard Cohen on Leonard Cohen: Interviews and Encounters*. Denna bok, editerad av Jeff Burger, innehåller transkriberade intervjuer med Leonard Cohen från så tidigt som slutet av 1960-talet till så sent som början av 2010-talet. För en forskare i Leonard Cohens intervjuer torde detta verk vara till stor användning. Även jag har i viss mån använt mig av denna bok i den här avhandlingen, även om majoriteten av mina citat är transkriberade med egen penna från videoklipp. Denna intervjubok är omfattande och innehåller, som sagt, intervjuer från i princip alla skeden av Cohens musikerbana. Dock bör det påpekas att många av Cohens intervjuer inte rymts med i denna samling, och därför endast kan hittas som videoklipp på internet. Å andra sidan finns det intervjuer i samlingen som inte, enligt min vetskap, hittas någon annanstans.

Slutligen vill jag nämna den biografi om Leonard Cohen som utkom år 2011. Biografen heter *I'm Your Man: The Life of Leonard Cohen* och är skriven av författaren Sylvie Simmons. Det finns också andra böcker skrivna om Leonard Cohens liv, men detta är ett arbete där Cohen själv var med i processen. Sylvie Simmons har intervjuat såväl Cohen själv som många av hans närstående, både professionella kontakter och privata kontakter. För den som är intresserad av att forska kring Leonard Cohens liv, torde detta arbete vara det mest pålitliga biografiska verk som finns tillgängligt.

2 Att vara en kanal

I den första halvan av denna avhandling undersöker jag Cohens tankar kring sin egen skapandeprocess. Denna första del innefattar kapitel 2, 3 och 4. Här ligger fokus på Cohens tankar kring skapande och på hans beskrivning av sin egen skrivprocess.

2.1 Musik och poesi

*“I think ‘poetry’ is a **verdict**. You know, it’s a verdict that we give to something that moves us, that has authority and music and resonance. We call that ‘poetry’.”¹⁶*

I detta mitt försök att närma mig Cohens tankevärld, väljer jag att börja med uppmärksammandet av hans förhållningssätt till begreppen *musik* och *poesi*. Det här gör jag för att skapa fruktbar grund för vidare diskussion. Hans syn på begreppen musik och poesi är nämligen talande för hela hans syn på den skapande processen.

Det första man kan konstatera är att Cohen inte ser på musik och poesi som någonting som *vi* skapar. Precis som med hans upplevelse av att inte veta var Sångern kommer ifrån, så kan man i hans tal skönja en uppfattning om att fenomen som “musik” och “poesi” inte lyder under våra mänskliga viljeansträngningar. För honom fungerar ett begrepp som poesi snarare som en slags bekräftelse som vi människor uttrycker inför något som berör oss på ett speciellt sätt. Detsamma kan sägas om musik. Musik är i Cohens perspektiv inte något som vi kan *välja* att skapa. Det är snarare så att musik uppstår, och vi bekräftar att vi erfar musik i något. Det här perspektivet på musik och poesi lyser även igenom då Cohen talar om sin egen yrkesbana:

I never thought of myself as “a poet”, to tell you the truth. I always thought that “poetry” is the verdict that *others* give to a certain kind of writing. So to call yourself a poet is a kind of dangerous description. It’s for others. It’s for others to use.¹⁷

¹⁶ Cohen 1993a, (0.00–).

¹⁷ Cohen 2006c, (2.20–)

Här kan noteras att Cohen ofta utvidgar detta med musik och poesi till att handla om inte enbart sådana områden som litteratur eller sånger. Han är mån om att lyfta fram att poesi och musik existerar runt omkring oss hela tiden. Vi kan erfara poesi i en tidningsartikel som drabbar oss.¹⁸ Vi kan höra musik i sättet på vilket en människa talar och uttrycker sig.¹⁹ Vi kan bli berörda i det vardagliga livet på sätt som går till hjärtat av vad poesi och musik handlar om. Det finns således inga begränsningar för vilka kanaler poesi och musik kan drabba oss genom. De kan infinna sig i de mest oförutsägbara av situationer:

It (poetry) exists in lots of places. Some people talk that way, you know. Some people talk with a special kind of heartfelt sincerity and significance. Some people talk with a kind of wistfulness...a kind of airiness...a kind of abstraction...a kind of hustle behind their voice. I mean, people have different ways of speaking. Some of it is real poetry.²⁰

Sometimes a paragraph in the National Geographic will have that kind of stunning simplicity and clarity that we associate, you know, with great verse.²¹

Det som snarare kännetecknar att vi har att göra med poesi och musik, i Cohens perspektiv, är just att vi känner oss drabbade. Vi upplever en inneboende auktoritet i det som vi erfar; vi upplever att någonting i det som vi ser eller hör resonerar med något djupt inom oss själva, och att detta något innehar auktoritet i vårt liv. Någonting i världen – en sång, en dikt, en människa, en röst – har blivit en kanal för någonting som också finns inom oss själva, och som vi omedelbart intuitivt känner en kontakt med. Det är denna kontakt mellan vårt inre och någonting utanför oss själva som vi behöver ett ord till för att uttrycka. Vi använder ord som “musik” och “poesi” för att bekräfta den kontakten:

I think “poetry” is a *verdict*. You know, it’s a verdict that we give to something that moves us, that has authority and music and resonance. We call that “poetry”.²²

¹⁸ Cohen 1988a, (10.57–).

¹⁹ Cohen 1993a, (0.00–).

²⁰ Cohen 1993a (0.13–)

²¹ Cohen 1988a (11.21–)

²² Cohen 1993, (0.00–).

2.2 Vilja

*“We sense that there is a will that is behind all things. And we’re also aware of our own will. And it’s the distance between those two wills that creates the mystery that we call religion.”*²³

Efter att nu ha uppmärksammat Cohens användning av orden musik och poesi, är det skäl att även lyfta fram hans perspektiv på vilja. Det perspektivet finns nämligen, likasom perspektivet på musik och poesi, i hjärtat av hans beskrivningar av skapande arbete. Som redan framkommit, ser Cohen inte den mänskliga personen som skaparen av musik och poesi i världen. Den kraft som skapar musik och poesi ligger bortom den egna intentionen och viljeansträngningen. Därför är Cohen givetvis medveten om att det är en avgörande fråga, vilket förhållande som finns mellan den mänskliga viljan och en högre kraft. Vad är egentligen människans uppgift i det skapande arbetet?

Jag ämnar i avhandlingen undersöka denna fråga om människans uppgift i det skapande arbetet från flera olika synvinklar, och tyngdpunkten kommer inte minst att ligga på själva skrivprocessen. Här i början uppfattar jag det dock som viktigt att lyfta fram den mer grundläggande frågan om vilja. Då man lyssnar till Cohens intervjuer märker man nämligen ofrånkomligen vilken stor vikt han lägger vid det disciplinerade arbetet, samt vilken arbetsmängd det verkar krävas för att han skall få sina sånger slutförda. Han poängterar ofta att han inte hör till den grupp av sångskrivare som förmår producera sånger på kort tid i ett flöde av inspiration. För honom är det en långsam process, och en arbetsdryg process (vilket jag skall återkomma till längre fram i avhandlingen).²⁴ Det råder således ingen tvekan om att Cohen är oerhört hängiven sitt arbete, samt att han arbetar disciplinerat. Därför blir frågan om vilja än mer intressant. Vi har att göra med en artist som är djupt hängiven det skapande arbetet, och som dedikerat en betydande del av sitt liv till att förfina sin begåvning och sin färdighet; men som trots denna hängivenhet har en tydlig upplevelse av att inte förmå styra över slutresultatet av sina ansträngningar:

²³ Burger 2014, 166.

²⁴ Cohen 2016a, (4.13–).

I mean, nothing in this racket makes any sense to me, to tell you the truth. I've often said "If I knew where the good songs came from, I'd go there more often". You know, everybody has a kind of magical system – you're a writer yourself – everyone has a kind of magical system that they employ in the hopes that this will open up the channels...²⁵

I never felt it (a song) belonged to me. If I knew where songs came from, I would go there more often. It is a gift. Of course you have to keep your tools sharp, and you have to keep your skill in a condition of operation. But the real song – where that comes from no one knows. That is grace. That is a gift. And that is not yours.²⁶

Det är alltså uppenbart att Cohen upplever det som nödvändigt att det egna jaget stiger åt sidan i det skapande arbetet. Det är inte det egna jagets vilja som förmår skapa de riktigt värdefulla sångerna. Men vad betyder då detta med att "jaget stiger åt sidan", i Cohens perspektiv?

I en intervju från år 1980 diskuterar Cohen och intervjuaren det skapande arbetet, och vad som kan sägas vara sångskrivarens roll i skapandet av en sång. Cohen säger:

It's really when the "I" steps out of the way of that willing Being...and you know, something from the world takes root or takes form, and then is given back. It's the "I", or that sense of self-importance, that really defeats the process. I mean, a poet can't feel important. He doesn't get anything if he feels important.²⁷

En halv minut senare övergår samtalet till frågan om vad som gör att en prototypisk stor konstnär som William Shakespeare förmår skapa sådant han skapar. Här säger Cohen:

Yeah, that's because he's not thinking of himself as "Will Shakespeare sitting at the desk" and "will he succeed or will he not succeed", you know. He has the whole structure of craft and willingness to fall back on, and he just lets it flow through him. But "flowing through him" – I don't mean that in any light sense. I mean, it flows

²⁵ Cohen 2016a, (2.52–).

²⁶ Cohen 1985a, (1.29–)

²⁷ Cohen 1980, (38.08–).

through him but doctored and modified by the great skills that he has. But he can't oppose himself to the world – which is really what self-importance is.²⁸

De här två citaten förefaller mig beskriva Cohens syn på den skapande människan på ett precist sätt. Den skapande människan använder sina gåvor och förmågor till fullo, men kan aldrig ställa sitt eget jag i motsättning till det som Cohen kallar för "världen". En skapande människa är endast en kanal för det som världen vill manifesteras genom denna människa. På så sätt stiger jaget åt sidan i en skapande stund, i och med att fokus ligger helt och hållet på det som världen kallar på av en. Jaget väljer inte vad som skapas – någonting annat väljer.

Man kan hitta liknande upplevelser uttryckta av Cohen även senare under hans sångarbana. Det här uttalandet är från år 2006, efter många decennier av sångskrivare-erfarenhet:

You know, you may keep your tools sharpened and you may turn up every day at the desk. But it becomes very very clear that you don't command. And the songs come unbidden. [...] You can't produce the good lines *at will*. They come. They come from elsewhere. I don't know where they come from.

Som jag uppfattar det, genomsyrar detta perspektiv på vilja inte bara Cohens tankar kring skapande arbete, utan hela hans syn på livet. Han verkar ha en stark upplevelse av att det finns en annan vilja än hans egen som styr och vägleder hans liv. I en tidningsintervju från år 2009 sammanfattade han denna upplevelse med orden: "The older I get, the surer I am that I'm not running the show".²⁹ Även tidigare i sitt liv har han uttryckt denna slags upplevelse i intervjuer. Det här citatet är från år 1984:

Well, we sense that there is a will that is behind all things. And we're also aware of our own will. And it's the distance between those two wills that creates the mystery that we call religion. It is the attempt to reconcile our will with another will that we can't quite put our finger on, but we feel is powerful and existent. It's the space between those two wills that creates our predicament.³⁰

²⁸ Cohen 1980, (38.37–).

²⁹ Cohen 2009b

³⁰ Burger 2014, 166.

Upplevelsen av en vilja bortom det egna jaget är, som jag förstår det, grundläggande för hela Cohens förhållningssätt till det skapande arbetet. Därför har jag valt att lyfta fram detta perspektiv tidigt i avhandlingen. Cohens användning av orden “musik” och “poesi”, samt hans perspektiv på vilja, ger en god grund då jag i följande kapitel går in på Cohens skrivprocess.

3 Skrivprocessen

3.1 Sloganerna

“I only know that if I write enough verses, and keep discarding the slogans – even the hip ones, even the subtle ones – that something will emerge...”³¹

Sångskrivandet är för Cohen, som tidigare nämnt, en långsam process. Så här beskriver han själv sin egen läggning som skapande människa (här igen med glimten i ögat):

Yeah, the fact that my songs take a long time to write is no guarantee of their excellence. It’s just the way it...it just takes a long time for me. I’m very slow. And it comes kind of by dripples...drops. Some people are graced with a flow. Some people are graced with something less than a flow – I’m one of those.³²

I Cohens fall är det således inte fråga om att bli drabbad av flöden av inspiration som producerar sånger på en halvtimme. De facto så refererar Cohen i ett flertal intervjuer till ett samtal han hade med Bob Dylan, och hur det samtalet uppenbarade på hur olika sätt sånger kan komma till världen. Dylan-sången som Cohen prisade hade kommit till på 15 minuter. Den sång av Cohen som Dylan upphöjde hade vuxit fram under en period på fyra år.³³

Det som man i intervjuer får veta angående Cohens skrivprocess är att den framför allt involverar arbete med sådant material som aldrig blir publicerat. I sångskrivningen är detta material alla de sångverser som aldrig blir medtagna i den slutgiltiga versionen av en sång. Cohen menar att det i hans bordslåda existerar åtminstone 10–20 färdigskrivna sångverser för varje sång som han någonsin slutfört. I vissa fall är mängden färdiga verser till och med så många som 60–80. Av dessa färdigskrivna och genomarbetade sångverser är det således bara ett fåtal som tar sig till den slutgiltiga versionen av en sång.

³¹ Cohen 2016b, (10.37–).

³² Cohen 2016a, (4.13–).

³³ Cohen 2006b, (6.10–).

I've often said that the reason my writing is so slow is that I have to finish the verse before I discard it. (Intervjuare: And as I understand it, also for a lot of songs that have, say, three or four verses that are on recording or published on a page, there are 60 or 70 or 80 verses?) Some as many as that. But all with at least 10 or 20.³⁴

Detta faktum – att Cohen behöver slutföra även alla de sångverser som han slopar – pekar på en mycket väsentlig del av hans arbetsprocess. Denna process går ut på att urskilja vad han kallar för “sloganer” bland de många sångverser som han producerar. Man kunde säga att sloganerna är alla de sångrader som inte är rotade i något genuint och autentiskt. Sloganerna är alla de uppfattningar och föreställningar som cirkulerar i atmosfären, och som påverkar en, utan att för den skull vara rotade i ens genuina upplevelse av verkligheten. Cohen beskriver det som att det inte direkt är uppenbart för honom vilka av hans sångverser som innehåller dessa sloganer, och att det därför krävs av honom att han slutför en sångvers innan han kan slopa den. Han är nämligen noga med att poängtera att dessa sloganer inte nödvändigtvis är enkla att genomskåda. Arbetet handlar om att skala bort sådana versioner av en själv som inte är genuina, och detta slags arbete verkar kräva att man själv formas och förändras. Sådär beskriver han arbetet med sloganer:

In writing, if you can discard the slogans that naturally come to you...especially in a highly politicized time like we are now, where gender politics and regular politics and environmental politics, you know, where there's a good thing to say about everything if you're on the right side – these times are very difficult to write in, because the slogans are really jamming the airwaves. (Intervjuare: What do you mean by “the slogans”?) Well, what is right? What is right? What is “the good position”? It's something that goes beyond what has been called “political correctness”. It's a kind of “tyranny of a posture”. A kind of tyranny that exists today of, like, what the right thing should be. So those ideas are swarming through the air like locusts. And it's difficult for the writer to determine what he really thinks about things – what he *really* feels about things. So in my own case I have to write the verse and then see if it's a slogan or not, and then toss it. But I can't toss it until I've worked on it and seen what it really is.³⁵

³⁴ Cohen 2016b, (11.12–).

³⁵ Cohen 2009a, (21.45–).

Som jag förstår det, är det således en slags bön som sker. Man går in i skrivandet utan en färdig idé om vad det är man skall skriva. Ens enda intention är att något som är genuint skall uppenbaras. Genom att sedan genomskåda och slopa sådant som upplevs som sloganer, och behålla sådant som upplevs som äkta, arbetar man sig framåt. Slutresultatet av denna arbetsdryga process förefaller mig vara att man via den börjar upptäcka vad man verkligen känner för saker och ting. Det är själva processen av att skriva som uppenbarar för en vad som i själva verket är genuint i det man uttrycker. I och med skrivandet uppstår således en bön, där man går i dialog med Sanningen och Verkligheten. Ens tankar och upplevelser uppenbaras genom att man söker skriva ner dem, och ens kritiska blick hjälper en att se klarare vad i det som man skriver som är genuint och bestående. Cohen uttrycker sin erfarenhet av denna process såhär:

I only know that if I write enough verses, and keep discarding the slogans – even the hip ones, even the subtle ones – that something will emerge...³⁶

3.2 Att bli ett med sången

“That kind of position where there is no inside, where there is no outside; to report from that position seems to involve a kind of surrender that is difficult to achieve. It means burning away versions of yourself, burning away a lot of voices that are whispering in your ear.”³⁷

Målet är att bli *ett med sången*, menar Cohen. Han beskriver det som att man i början ofta startar med de olika sloganerna inom sig:

You start off with a slogan, really, in your ear. You start off with something like psychic propaganda. You want to impose a solution on the song. You want it to be a certain kind of song. Well, all those voices have to be, not silenced, but eliminated.³⁸

³⁶ Cohen 2016b, (10.37–).

³⁷ Cohen 1992a, (8.27–).

³⁸ Cohen 1992a, (8.46–).

Det som händer i och med att man skalar av dessa röster inom sig, menar Cohen, är att man själv börjar formas. Man börjar röra sig mot en plats där man är ett med sången – där man *är* sången.³⁹ Som jag förstår det, är detta vad Cohen menar att en genuin sång är. I en genuin sång finns det inte längre någon separation mellan sångaren och sången – de är ett. Givetvis förändras sångarens livssituation med tiden, och på så sätt separeras sång och sångare efter hand. Men i skapelsestunden är de menade att vara ett. (Här kan också noteras att Cohen inte ser på sånger som tidsbundna på detta sätt. Han är övertygad om att ifall en sång är genuin och kommer från ett djupt ställe, då kommer den att bestå och vara angelägen även då livssituationen förändras. Det här bekräftas också av att Cohen fortsatte att sjunga många av hans äldre sånger under konserter genom hela sin karriär).⁴⁰

Att man genomgått denna process av att bli ett med sången, bekräftas, enligt Cohen, av att man förmår försvara och stå bakom vartenda ord i en sång. Det är denna plats man vill komma till genom skrivandet. Det är dock viktigt att poängtera att detta att bli ett med sången för Cohen innefattar något mer än bara det intellektuella. Cohen lyfter fram att hans egna kritiska blick på det han skriver involverar såväl “the heart” som “the mind” som “the gut”.

For me they're just tunes that can survive my own critical examination, you know. My own critical examination is very very severe, and it has to satisfy the heart and the mind and the gut, you know. And if it can survive those three categories of examination, then I think the song can live for a little while. It can live...my songs have lived now for about 30 years, a lot of them. So maybe they can go on a little bit longer. That's all, really, I hope for. I can just give them the final examination in the factory, you know. And really check them out, so that they really know how to run.⁴¹

Som jag tolkar det, är det således en fråga om att även instinktivt känna att man kan stå bakom sången. För det mesta går det inte att på ett intellektuellt plan förklara exakt varför en sång berör en som den gör, utan beröringen sker på ett annat plan än det intellektuella och rationella. Jag tolkar det som att det finns en djup respekt för dessa andra plan i Cohens syn på sångskrivande. Han verkar mena att en av sångskrivarens viktigaste uppgifter är att verkligen vara lyhörd och ärlig gällande hur

³⁹ Cohen 1992a, (8.01–).

⁴⁰ Cohen 1992a, (5.40–).

⁴¹ Cohen 1993b, (12.16–).

det man skriver känns i en själ – även på andra plan än det rationella och det intellektuella. Endast genom att själv vara lyhörd och ärlig kan man lära sig att urskilja vad som är vad i det man skriver. Som Cohen själv uttrycker det:

You know, finally you listen to a song alone. You know, finally you listen to it alone or with someone close to you. And it either touches you or it doesn't. And all the analyses in the world is not going to unfold the song for you, unless it has something *within it* that can speak to your heart.⁴²

3.3 Arbetet med rytm och rim

*“When you are compelled to find rhymes and to satisfy rhythms, it makes you run through everything you know about the language. It makes you run through word after word after word. It makes you test every idea.”*⁴³

Jag har så här långt lyft fram två centrala aspekter av Cohens skrivprocess. Den ena var arbetet med “sloganerna”, den andra var rörelsen mot att bli ett med sången. Man kan säga att båda dessa aspekter stöds av Cohens sätt att arbeta med rytm och rim. Rytm och rim fungerar för Cohen som ett verktyg som hjälper honom att, som han själv beskriver det, “discover the newness of my mind”.⁴⁴ Jag har tidigare konstaterat att Cohen beskriver skrivprocessen som en dykning in i det okända. Det är inte uppenbart för honom vad han vill skriva innan han börjar skrivprocessen, utan själva processen av att uttrycka sig är det som tydliggör för honom vad han de facto känner för saker och ting. Rytm och rim hjälper honom i denna process.

Genom att underkasta sig tvånget att finna rim och att tillfredsställa rytmer, uppenbaras för Cohen det som sist och slutligen blir Sången. Istället för att ha färdiga idéer som han skriver ner, hjälper rytm och rim Cohen att upptäcka det som är nytt och det som överraskar honom själv. Cohen beskriver detta som ett mycket väsentligt verktyg i hans skrivprocess:

⁴² Cohen 1993b, (14.43–).

⁴³ Cohen 1993c, (0.00–).

⁴⁴ Cohen 1993c, (1.25–).

When you are compelled to find rhymes and to satisfy rhythms, it makes you run through everything you know about the language. It makes you run through word after word after word. It makes you test every idea. [...] Now I'm not advising this as a *modus operandi* for anybody, you know. But I know that the reason that I write is to discover the *newness* of my mind, and the *newness* of my thought. And that can only be discovered when you submit yourself to this process in which you have to defend the words and the lines and the new ideas. Nothing new arises if you're just allowed to unfold your thought with no tension.⁴⁵

Det är egentligen enkelt att se hur detta fungerar. En banal exempelmening som "jag söker ett rim" kan illustrera det. Genom att börja med meningen "jag söker ett rim", kastar man sig in i det okända. Man kan tänka sig det som att denna inledande mening i Cohens fall skulle vara en mening som på något sätt inspirerar eller intresserar honom själv. När man så kastar sig ut i det okända med meningen "jag söker ett rim", behöver man sedan, om man underkastat sig rytm och rim, hitta en följemening som passar med denna första mening. Denna process gör att man börjar testa ord efter ord efter ord, för att så hitta det rim och den meningsrytm som passar. Man går igenom allt från "stim" till "lim" till "sim" och testar alla tänkbara möjligheter genom vilka dessa ord skulle kunna fungera i en följemening på den inledande meningen. Det som möjligen kan hända i och med denna process, är att någonting i denna nya mening börjar intressera eller inspirera en själv. På detta sätt har någonting nytt uppenbarats för en själv, som inte nödvändigtvis skulle ha uppenbarats utan tvånget som rytm och rim ställde på en.

Det är givetvis lika möjligt att inget nytt eller intressant uppenbaras, eller att det som uppenbaras sist och slutligen visar sig vara något som inte genljuder med ens autentiska upplevelse av verkligheten. Och detta – att uttrycka sådant som sist och slutligen inte håller måttet och så slopa det – är, som läsaren av detta antagligen redan förstår, just det som Cohen menar med sin benämning "arbetet med sloganer".

Detta arbete med rytm och rim ger, i vilket fall som helst, en möjlighet för det nya och det för en själv överraskande att uppenbaras. Om vi utgår från Cohens tidigare tanke – att målet med sångskrivandet är att bli ett med sången och att så kunna stå bakom sången – så verkar hans arbete med rytm och rim stöda den processen. Det verkar som att Sången växer fram genom att Cohen kastar sig in i det

⁴⁵ Cohen 1993c, (0.00–).

okända, och att Sången på så sätt förmår överraska honom själv likaväl som den överraskar lyssnaren. Som han själv beskriver det:

I find that process of writing the verse, and discarding it, until I get down to something that doesn't sound like a slogan, that doesn't sound like something that's easy...that surprises...that surprises me.⁴⁶

3.4 Självrespekt

“It's in your work that you locate your self-respect, it's in your work that you refine your character, it's in your work that you filter the world and try to set it in order”⁴⁷

Som en avslutning på behandlingen av Cohens skrivprocess, vill jag lyfta fram hans syn på relationen mellan skapande arbete och självrespekt. Cohen lyfter ofta fram behovet av självrespekt som den drivande kraften i hans arbete. Det är för övrigt värt att notera att Cohen på denna punkt inte gör någon skillnad mellan olika former av arbete. I hans perspektiv verkar varje form av arbete ha denna aspekt av självrespekt med i ekvationen. Termen “arbete” verkar i Cohens perspektiv således inte primärt syfta till aktiviteten av att utföra uppgifter för att få ekonomisk ersättning för dem, utan han verkar vilja inkludera en mer själslig aspekt till det vi kallar för arbete. För honom verkar arbete alltid involvera ett “inre arbete”, där drivkraften är att göra sitt jobb på ett sätt som tar en närmare en känsla av självrespekt. Vilken form ens eget arbete har är därför inte det mest väsentliga, utan det mest väsentliga är snarare huruvida man förmår koppla ihop sin ekonomiska sysselsättning med ett inre arbete:

Work has the same quality regardless of what it is. So I mean, it's the place where you locate your self-respect, it's the place where you refine your own character, and it's the place where you make a living. So all those three elements are involved in the activity of work.⁴⁸

⁴⁶ Cohen 2009a, (23.30–).

⁴⁷ Cohen 1988b, (18.27–).

⁴⁸ Cohen 1988c, (13.35–)

Givetvis är Cohen medveten om att det finns en ekonomisk aspekt som måste tas i beaktande, och att man i många fall är tvungen att sysselsätta sig enbart för att få en inkomst. Men man kunde säga att hans syn på arbete ger begreppet en vidare innebörd än endast "aktiviteter som bidrar till ekonomisk inkomst". En människas arbete är allt det som bidrar till den inre utvecklingen. Detta perspektiv går även hand i hand med hur Cohen verkar ha sett på sitt eget yrke som sångskrivare och författare:

I never thought of it in terms of a career. I always wanted to be paid for my work, but I didn't want to work for pay.⁴⁹

Det skapande arbetet är alltså tätt sammankopplat med behovet av självrespekt, för Cohen. Men vad är det då i det skapande arbetet som hjälper honom att komma närmare denna känsla av självrespekt? För att förstå detta, behöver vi knyta an till det tidigare konstaterandet att Cohen ser på skrivandet som en process där man själv förändras. I kapitel 2.2 lyfte jag fram att sångskrivandet för Cohen är en process där han rör sig mot att bli ett med sången. Målet är, för att upprepa ett citat av Cohen, att skriva sig till "that kind of position where there is no inside, where there is no outside"⁵⁰ Som jag förstår det, är det således Sången som innehar auktoriteten, och således också Sången som innehar nyckeln till känslan av självrespekt. Det är genom att arbeta sig till en plats där det man skriver känns genuint för en själv, som man uppnår en känsla av självrespekt i skapandet. Kort sagt kunde man säga att Cohen hittar sin självrespekt i den genuina sången.

Som jag förstår det, innebär denna process av att finna Det Genuina att man tvingas möta sitt liv sådant som det är, utan att fly ifrån det. För att finna den genuina sången måste man skriva om det som *verkligen* sker inom en själv. Som jag förstår det, är detta åter en av aspekterna som gör Cohens sätt att skriva till en form av bön. För att finna Det Genuina, och för att finna självrespekten, tvingas han att möta sitt eget inre liv.

Man kunde alltså säga att det inte är Cohen själv som väljer vad han skriver om. Uppgiften för honom verkar snarare vara att lokalisera vad som verkligen är

⁴⁹ Cohen 1988a, (5.26-).

⁵⁰ Cohen 1992a, (8.27-).

angeläget i hans inre, och att sedan skriva utifrån det. Man förstår detta då man hör honom berätta om hur han väljer vad det är han skriver om:

You know, I don't operate from a position of luxury. It's not as though I'm standing at a buffet table, and choosing between the herring and the caviar. You know, I'm more like a rat at the bottom of a barrel, trying to sink his teeth into something. And certain things yield, certain things surrender. And certain things don't. So I go with the things that yield, I go with the things that surrender to me.⁵¹

För att sammanfatta kunde man alltså säga att arbetet för att uppnå självrespekt innefattar två centrala aspekter. Den första är att möta det som verkligen pågår i ens inre liv. Här ser vi att Cohens skrivande är en bön på så sätt att det inte är han själv som beslutar vad det är han skall skriva om. Uppgiften för honom är att lyssna till vad som är angeläget i hans inre, och att möta detta. I och med detta möte med det inre livet, sker den andra aspekten av arbetet. Denna andra aspekt handlar om att sälla fram den genuina sången; "that kind of position where there is no inside, where there is no outside". Det är i denna genuina sång som den egna självrespekten finns, och det är i denna genuina sång som man förmår stå bakom det som man har skrivit. Man kunde säga att Cohens drivkraft i det skapande arbetet är längtan att finna denna plats av självrespekt. Denna plats av självrespekt beskriver han såhär:

To finally come up with something, as I say, that you can inhabit, and that changes your mind about yourself, and changes your heart. And creates, you know, a man around this song, around this poem. That's what it is, you know. That's what the great glory is.⁵²

⁵¹ Cohen 1985a, (0.46–).

⁵² Cohen 1996, (33.05–).

4 Skrivandet som bön

Som en fortsättning på undersökningen av Cohens skrivprocess i kapitel 3, skall jag nu spegla sådant som jag lyft fram i det kapitlet i en annan människas tankegångar. Denna andra människa är en del av den kristna kontemplativa traditionen. Jag väljer att spegla Cohens tankar i den kristna läraren och munken Thomas Keatings insikter angående kontemplativ bön. Thomas Keating, som dog hösten 2018, 95 år gammal, var, som jag förstår det, en av pionjärerna i att återupprätta den kristna kontemplativa traditionen i väst under 1900-talet. Han lanserade bland annat en kristen kontemplativ bönenmetod som han kallade *Centering Prayer*, för att svara på efterfrågan av en meditativ praktik i den kristna nutida traditionen. Centering Prayer har sina rötter i den 2000 år långa kristna traditionen, och kan sägas vara en adaptering av den meditativa bibelläsning-metoden *Lectio Divina* som praktiserats av kristna genom århundraden.⁵³ Utan att desto närmare gå in på metodiken i Centering Prayer, skall jag lyfta fram några centrala teman som Keating skriver om då han undervisar denna kontemplativa böneform.⁵⁴ Jag hoppas att detta skall kunna lysa ljus på Cohens tankar angående det skapande arbetet. Jag finner nämligen flera likheter mellan Cohens skrivprocess och Keatings syn på kontemplativ bön. Jag hoppas att dessa likheter skall kunna belysa tydligare på vilket sätt jag uppfattar att det sker en bön i Cohens skapandeprocess.

4.1 Mottaglighet

*“The work of the will in prayer is real work, but it is one of receiving. Receiving is one of the most difficult kinds of activity there is. To receive God is the chief work in contemplative prayer.”*⁵⁵

– Thomas Keating

Genom hela min undersökning har ett centralt tema varit relationen mellan den mänskliga viljan och en inspiration som är bortom denna mänskliga

⁵³ Keating 2014, (16.54–).

⁵⁴ Keating 2000, 1–.

⁵⁵ Keating 2000, 71.

viljeansträngning. Jag inledde uppsatsen med att citera den ofta förekommande frasen i Cohens beskrivningar av sin skapandeprocess: "If I knew where the good songs came from, I would go there more often."⁵⁶ Att Cohen upplever att det i slutändan inte är han själv som styr över slutresultatet av sina ansträngningar, blev även tydligt då hans skrivprocess lyftes fram. Här såg man att den genuina sången inte kan tvingas fram, utan att arbetet handlar om att ta ett steg ut i det okända och låta Det Genuina hitta en snarare än tvärtom. Mycket av det som lyfts fram har således handlat om mottaglighet. Skrivprocessen handlar för Cohen om att göra sig mottaglig för tankar, känslor och upplevelser, och att uttrycka dessa genom att skriva. I och med skrivandet förmår han se tydligare vad som är vad i det han skriver, och på så vis förmår han sälla fram den genuina sången. Detta arbete med att sälla fram den genuina sången, involverar, såsom lyftes fram i kapitel 3.1, en hel del arbete med sådant material som slutligen inte håller måttet. I Cohens fall blir det alltså en fråga om att även vara mottaglig för sådant som slutligen uppfattas som "sloganer". Uppgiften för honom är att låta allting som ännu är dolt för honom manifesteras sig, och att på sätt få uppenbart för sig vad som är genuint och vad som är sloganer. Han är alltså själv på upptäcktsresa i skrivprocessen; en upptäcktsresa som handlar om att göra sig mottaglig.

Ett liknande fokus på mottaglighet är även grundpelaren i Thomas Keatings syn på kontemplativ bön. Kontemplativ bön handlar enligt honom om att helt och hållet upphöra med att *försöka*, och att istället inta en hållning av mottaglighet. En ständigt återkommande instruktion i hans undervisning av kontemplativ bön, är att inte försöka hålla undan sina tankar och känslor. "The solution is not to try to make the mind a blank", skriver han för att försäkra den bedjande om att poängen med kontemplativ bön inte är den sortens hållning där man försöker göra sig fri från tankar och känslor.⁵⁷ Den fruktbara hållningen är snarare att låta allting passera genom ens sinne, utan att vilja stoppa det och utan att hålla fast vid det. "Contemplative prayer is not so much the absence of thoughts as detachment from them", beskriver han.⁵⁸

⁵⁶ Cohen 2016a, (2.52–).

⁵⁷ Keating 2000, 55.

⁵⁸ Keating 2000, 14.

Keating kallar denna slags hållning för *Spiritual Attentiveness*.⁵⁹ Det är en hållning där man inte försöker. Man försöker inte uppnå något visst tillstånd, man försöker inte få ens bön att vara på ett visst sätt. Det enda man gör är att vara uppmärksam på det som infinner sig hos en. Man gör sig mottaglig för Guds närvaro inom en, på vilket sätt den än manifesterar sig. Den kan manifesteras sig genom stillhet, eller den kan manifesteras sig genom turbulens. Den bedjandes uppgift är att vara uppmärksam på vad som sker inombords, utan att ändra på det.⁶⁰ Keating beskriver hållningen såhär:

Receptivity is not inactivity. It is real activity but not effort in the ordinary sense of the word. If you want to call it effort, keep in mind that it is totally unlike any other kind of effort. It is simply an attitude of waiting for the Ultimate Mystery.⁶¹

Den som har denna hållning är alltså aktiv, men inte aktiv på ett försökande sätt. Den försöker inte skapa något själv, utan är endast inväntande inför det som vill infinna sig. Den försöker inte ändra på någonting, utan har sin uppmärksamhet på det som redan är närvarande.

Som jag uppfattar det, finns det en likhet mellan denna hållning och den hållning som finns närvarande i Cohens skrivprocess. Också i Cohens fall handlar det om att vara mottaglig istället för att försöka. Jag lyfte i kapitlen 3.1 och 3.2 fram att ett av de främsta hindren i sökandet efter den genuina sången, i Cohens perspektiv, är att försöka forma sången till någonting färdigt uttänkt. Jag upprepar citatet från kapitel 3.2:

You start off with a slogan, really, in your ear. You start off with something like psychic propaganda. You want to impose a solution on the song. You want it to be a certain kind of song. Well, all those voices have to be, not silenced, but eliminated.⁶²

Som jag förstår det, är dessa röster som vill forma sången till något färdigt uttänkt just de röster som så att säga *försöker*. Dessa röster är inte öppna och mottagliga för

⁵⁹ Keating 2000, 71–73.

⁶⁰ Keating 2000, 71–73.

⁶¹ Keating 2000, 72.

⁶² Cohen 1992, (8.46–).

att upptäcka, utan har en agenda. De vill att sången skall vara på ett visst sätt. Den hållning som Cohen verkar vilja hitta till i sitt skrivande, är hållningen där man endast väntar på att Sanningen och Det Genuina skall uppenbaras. I denna hållning fortsätter man att söka ända tills Det Genuina infinner sig hos en. I Cohens fall handlar detta sökande om att skriva och skriva och skriva, och att på så sätt småningom sälla fram någonting som är genuint. Det förefaller mig inte helt fel att jämföra Cohens attityd med den attityd som Keating beskriver gällande kontemplativ bön: "It is simply an attitude of waiting for the Ultimate Mystery."⁶³ Givetvis är målet ett annat för Cohen när han arbetar med sångskrivning än målet är för Keating då han praktiserar kontemplativ bön; Keating är inte ute efter att skriva en sång. Men i båda fallen handlar det om att upphöra med att försöka och att istället göra sig mottaglig för det som vill infinna sig. På så sätt uppfattar jag att det finns en slags kontemplativ hållning närvarande i Cohens skrivande.

4.2 Att låta saker och ting manifesteras sig

*"There should be a basic acceptance of whatever is actually happening before we decide what to do with it. Our first reflex is to want to change reality or at least to control it."*⁶⁴

– Thomas Keating

Jag uppfattar att det finns en annan likhet mellan Cohens hållning i skrivandet och Keatings beskrivning av kontemplativ bön, som hör ihop med det som sades om mottaglighet men som är mer omfattande. Detta handlar om villigheten att låta alla aspekter av den egna personen manifesteras sig. Vi kan tydligt se att detta sker i Cohens skrivande. Skrivandet är för Cohen, som tidigare konstaterat, en process där han själv formas som människa. Genom skrivandet uppenbaras för honom alla möjliga inre röster som han behöver ta ställning till. Den ständigt återkommande frågan för honom verkar vara: Hur väl genljuder detta som jag skrivit med min genuina upplevelse av verkligheten? Vissa saker som han skrivit består genom att ha en inneboende auktoritet i sig, medan andra behöver slopas eftersom de inte håller

⁶³ Keating 2000, 72.

⁶⁴ Keating 2000, 56.

måttet. Men denna process av att urskilja det genuina från sloganerna, sker för Cohen inte genom att hålla borta något av det som infinner sig hos honom. Urskiljningsprocessen sker snarare genom att låta saker och ting manifesteras sig. Detta, att låta saker och ting manifesteras sig genom att skriva om dem, hjälper honom att urskilja vad som är vad i hans inre landskap. Som han själv beskriver det:

In my own case, I have to write the verse and then toss it. But I can't toss it until I've worked on it and seen what it really is.⁶⁵

Som jag förstår det, är det alltså fråga om en process där Cohen lär känna sig själv närmare. Genom skrivandet uppenbaras olika slags röster som talar inom honom. I och med att han "skriver ut" dessa röster uppstår en möjlighet att urskilja vad som verkligen är den genuina rösten. Och denna genuina röst känner Cohen igen – såsom lyftes fram i kapitel 3.4 – genom att han förmår finna självrespekt i rösten.

Något liknande sker, enligt Thomas Keating, på den kontemplativa börens väg. I sin vägledning påminner Keating ofta sin läsare om att den kontemplativa bönen aldrig handlar om att undvika det inre livet och den egna personligheten. Det som kontemplativ bön snarare bidrar till, är att uppenbara det som finns i ens inre alltmer tydligt. Det är alltså också här, precis som i Cohens fall med skrivandet, en fråga om att lära känna sig själv närmare. Så här beskriver Keating den normalt förekommande upplevelsen då man börjar möta sig själv i kontemplation:

One of the first effects of contemplative prayer is the release of the energies of the unconscious. This process gives rise to two different psychological states: the experience of personal development in the form of spiritual consolation, charismatic gifts or psychic powers; and the experience of human weakness through humiliating self-knowledge.⁶⁶

Denna upplevelse av att möta sig själv som man är, är enligt Keating, "the beginning of the real spiritual journey".⁶⁷ Enligt honom är detta också hjärtat i all kristen askes. Att praktisera en form av självrannsakan där man djupnar i sanningen om sig själv, är vad asketism handlar om. "The heart of the Christian asceticism is the struggle with

⁶⁵ Cohen 2009a, (23.15–).

⁶⁶ Keating 2000, 15.

⁶⁷ Keating 2011, 13.

our unconscious motivations”, skriver han.⁶⁸ Det är dessa “unconscious motivations” som kontemplativ bön hjälper en att komma närmare. Genom att observera sitt inre – såväl under stunden man sitter i meditation som under resten av ens vardagliga liv – börjar man se tydligare vilka som är drivkrafterna bakom ens handlingar och val. Och för att gå ett steg längre; man börjar även se vilka som är drivkrafterna bakom ens tankar och känslor. Detta är, enligt Keating, vad som börjar uppenbaras genom det kontemplativa livet och genom askes.

Som jag förstår det, är det således en slags askes – såsom beskriven av Keating – som sker i Cohens skrivprocess. Genom att skriva lär Cohen känna de olika aspekterna av den egna personligheten och det inre livet, och via detta har han möjligheten att formas och utvecklas som människa. Utvecklingen sker genom att Cohen lär sig att urskilja den genuina rösten bland de många rösterna som talar inom honom, samt genom att han lär känna även de röster som slutligen inte håller måttet. Förutsättningen för denna slags process är att Cohen är mottaglig för det som infinner sig hos honom och låter det manifesteras sig, istället för att med egen vilja försöka få sången att bli på ett visst sätt. Detta anknyter till citatet av Keating som inledde detta delkapitel, gällande hållningen han rekommenderar för kontemplativ bön:

There should be a basic acceptance of whatever is actually happening before we decide what to do with it. Our first reflex is to want to change reality or at least to control it.⁶⁹

Genom att inte kontrollera hurdan sången skall bli, utan snarare gå ut på upptäcktsfärd själv, uppfattar jag att Cohen vill ge plats för inspiration att infinna sig hos honom. Denna inspiration – såsom tidigare konstaterat i kapitel 3.3 – har förmågan att överraska honom själv. Och denna inspiration skulle inte kunna infinna sig, om han inte lät saker och ting manifesteras sig utan kontroll över vad sången slutligen är menad att bli.

⁶⁸ Keating 2011, 14.

⁶⁹ Keating 2000, 56.

4.3 Intention

“In centering prayer the patient renewal of your intention is sufficient activity.”⁷⁰

– Thomas Keating

De tidigare nämnda aspekterna – mottaglighet, och villigheten att låta saker och ting manifesteras sig – skulle, som jag förstår det, inte förmå ta Cohen ända fram till frukten av en färdig sång. Dessa två aspekter behöver ett tredje hjul för att kunna rulla fram på ett fruktbart sätt. Detta tredje hjul är författarens intention. Det är denna komponent jag avslutningsvis vill lyfta fram för att knyta ihop jämförelsen mellan Cohens skapande arbete och Keatings beskrivning av kontemplativ bön.

För Keating är nämligen intention en viktig aspekt av kontemplativ bön. Jag har tidigare konstaterat att Keating beskriver hållningen i kontemplativ bön som en mottagande hållning. Till denna instruktion tillägger Keating vikten av att uppmärksamma den egna intentionen. Frågan den bedjande genomgående behöver ställa sig är: Vad är min intention i det jag nu håller på med? Enligt Keating är nämligen intentionen den bärande drivkraften som gör det man håller på med till en kontemplativ bön. Om intentionen är att rikta uppmärksamheten till Guds närvaro inom en, då är det kontemplativ bön man håller på med. Om intentionen däremot är någon annan – som jag förstår det, om man till exempel bara vill få bönen överstökad, eller om man bara ber för att man vill vara “en bedjande människa”, eller om man bara gör det hela med intentionen att träna sin koncentration – då är det inte längre en bön. Intentionen att vara i dialog med Gud är grunden för den kontemplativa bönen, enligt Keating. I en kontemplativ bön finns ingen annan intention än denna.⁷¹

Som jag uppfattar det, är det också just intentionen som är den bärande drivkraften i Cohens skrivande. Drivkraften är intentionen att komma närmare det genuina och det sanna, och att hitta sin självrespekt där. Utan denna intention skulle det inte finnas någon riktning i Cohens skrivande. Det är intentionen att komma närmare sanningen som är hans kompass.

⁷⁰ Keating 2000, 57.

⁷¹ Keating 2017, (1.54–).

Och som jag förstår det, är den bakomliggande kraften bakom denna intention som Keating beskriver, längtan. Längtan efter det sanna, det verkliga, Gud. Det är längtan som ger en kraften att överhuvudtaget ha en intention. Jag tänker att det är denna längtan som ger upphov till intentionen att medverka i kontemplativ bön, och att det är denna längtan som ger upphov till intentionen att medverka i den slags skapandeprocess som Cohen beskriver. Det är längtan till en kontakt med en kraft bortom det egna jaget. I båda dessa aktiviteter – i såväl kontemplativ bön som i skapande arbete – handlar den mänskliga uppgiften om att forma den egna intentionen så att den samverkar med, snarare än motverkar, denna kraft som är bortom den egna viljeansträngningen. Genom att samverka, kan båda dessa aktiviteter hjälpa en att formas mot Det Sannas avbild i en. I denna anda vägleder även Keating sina läsare: “Transformation is completely God’s work. We can’t do anything to make it happen. We can only prevent it from happening.”⁷²

Likaså gör Cohen under sin sista intervju i sitt jordeliv, reciterandes en av de sista dikterna han slutförde:

Listen to the hummingbird
Whose wings you cannot see
Listen to the hummingbird
Don’t listen to me

Listen to the butterfly
Whose days but number three
Listen to the butterfly
Don’t listen to me

Listen to the mind of God
Which doesn’t need to be
Listen to the mind of God
Don’t listen to me⁷³

⁷² Keating 2000, 72.

⁷³ Cohen 2016b, (18.42–).

5. Bön vid framträdandet inför publik

I denna andra halva av avhandlingen undersöker jag Cohens tankar kring att framträda inför publik (kapitel 5), samt tre olika teman som vidareutvecklar denna undersökning (kapitel 6).

Såhär långt i avhandlingen har fokus legat på Cohens skrivprocess och den bön som kan sägas finnas närvarande i denna process. I den resterande undersökningen kommer jag att gå vidare från skrivprocessen till *framträdandet inför publik*. Jag kommer att undersöka på vilket sätt det även i framträdandet inför publik kan finnas en bön närvarande.

Om tyngdpunkten i undersökningen av Cohens skrivprocess låg på vad man kunde kalla för *kontemplativ bön*, så ligger tyngdpunkten nu på det man kunde kalla för *förbön*. Jag vill undersöka på vilket sätt framträdandet inför publik kan sägas ha ett element av förbön i sig. En belysning av begreppet förbön hämtar jag från Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland dokument *Tjäna Herren med glädje –Handledning för högmässan*. I detta dokument, som ger grundläggande handledning i de olika momenten under högmässan, skrivs det om förbönen såhär:

Kyrkans förbön har en särskild ställning bland bönerna i högmässan. Genom den bär församlingen fram kyrkans och hela världens angelägenheter inför Gud. "Först och främst uppmanar jag till bön och åkallan, till förbön och tacksägelse för alla människor" (1 Tim 2:1). I förbönen ger församlingen röst också åt dem som lider i stillhet och ropar ut deras nöd till Gud. Därför bör förbönen utgå från församlingens livssituation och lyfta fram verkliga bekymmer men också tacksägelseämnen.⁷⁴

Förbönen kan alltså sägas vara en bekräftelse av människors inre liv, och de angelägenheter som är relevanta i deras liv. Den som ger uttryck för förbönen är på så sätt en slags "folkets röst". Uppgiften för denna människa är att ge röst åt de "verkliga bekymmer" och den "tacksägelse" som finns i människors hjärtan. Det är detta perspektiv som jag är intresserad av att utforska närmare.

⁷⁴ *Tjäna Herren med glädje* 2012, 86.

I detta femte kapitel anknyter jag även till den amerikanske exegeten Walter Brueggemanns bok *The Prophetic Imagination*. Brueggemann lyfter via bibliska exempel fram den profetiska röstens särdrag. Han belyser på vilket sätt en offentlig figur kan bli till "folkets röst" och på så sätt fungera som en profet. Syftet med denna anknytning till Brueggemann är att ge en teoretisk ram för vidare analys av Cohens tankar i kapitel 6.

5.1 Den sjungande och den bedjande röstens mysterium

*"You know, what it means to sing, what it means to raise your voice that way – that's a mystery."*⁷⁵

Den sjungande och den bedjande rösten

Tidigare i avhandlingen (kapitel 2.1) lyfte jag fram hur Cohen ser på orden *musik* och *poesi*. Dessa fenomen var i Cohens perspektiv sådant som inte kan uppnås endast genom mänsklig ansträngning; det är snarare så att musik och poesi uppstår i kontakt med något bortom den mänskliga viljan. Det är från denna mysteriska startpunkt som även detta kapitel tar sitt avstamp. I fokus ligger nu *sjungandet* och *bedjandet*. Och likasom med musik och poesi, så har vi även här att göra med ett slags mysterium. Vad är det som gör en röst *sjungande* – i ordets djupaste bemärkelse? Vad är det som gör en röst sannerligen *bedjande*? Som jag förstår det, ligger dessa frågor i hjärtat av det vi kallar för förbön. Därför börjar jag här.

Utgångspunkten för denna undersökning är att den som leder förbön kan sägas ha en liknande uppgift som en sångare. Båda dessa figurer söker bekräfta människors inre liv och vara en röst för detta. Därför lämpar sig en jämförelse mellan dessa figurer väl, i min förståelse. Då Cohen talar om sångarens uppgift kan man således relatera detta även till det som en förbedjare kan sägas vara ämnad att göra under en gudstjänst. I denna intervju svarar Cohen på frågan på vilket sätt en sångare behöver vara i kontakt, eller "in tune", med människors inre liv och de strömningar som rör sig i världen:

⁷⁵ Cohen 1995, (2.02–).

I think it's more than "in tune". I think you really represent them. I think you have to be so open to the life around you that it isn't even a matter of translation or interpretation; that you are manifesting the feelings, and deepest feelings, of people.⁷⁶

Hur man uppnår denna manifestation av det inre livet verkar i Cohens förståelse förbli ett mysterium. Detta blir tydligt i den mening som han följer upp det tidigare svaret med: "I don't think it's anything you can plot. You either are one of those kind of individuals, or you aren't."⁷⁷

I Cohens perspektiv verkar det hela alltså starta från en punkt av genuin ödmjukhet, och en förståelse över den egna begränsningen som människa. Det är inte vi människor som har kontrollen över dessa saker – det är något bortom oss själva. I den sista intervjun innan sin död berör Cohen fortfarande denna fråga med största allvar. Han beskriver känslan av att genomgående ifrågasätta den egna legitimiteten i att "ställa sig upp och ta plats":

Those feelings...I'm not unique in this respect...But those feelings have always circulated around my psyche, you know, which is "where do you get to stand up and speak for what and who, and you know, how deep is your experience, how significant is anything you have to say to anybody".⁷⁸

Denna medvetenhet om den egna begränsningen, och vetskapen om att man inte själv kontrollerar saker och ting, blir även tydlig då Cohen diskuterar upplevelsen av att uppträda inför publik. I en intervju från 2006, i samma veva som en lång konsertturné var igång i Cohens liv, får han frågan vad han tänker kring att turnén verkar framskrida på ett framgångsrikt sätt:

You know, it seems to be going well...You can't ever guarantee that it's going to continue doing well, because there's a component that you really don't command in these affairs. (Intervjuare: What component is that?) Some sort of grace. Some sort of luck. Some sort of spirit that informs the enterprise. It's hard to put your finger on it, and you don't really want to put your finger on it. But there is that mysterious component that makes for a memorable evening. And somehow we've been lucky or

⁷⁶ Cohen 1980, (27.08–).

⁷⁷ Cohen 1980, (27.08–).

⁷⁸ Cohen 2016, (8.30–).

graced to have that...that kind of evening that means something to you more than the fact that you've just done it, and done another concert.⁷⁹

Cohen verkar inte heller vara dragen till att desto mer analysera vad det är som avgör eller bestämmer huruvida saker går väl eller inte. Det verkar förbli ett mysterium som han inte ser sig själv som kapabel att helt och hållet förstå eller ha koll på. Det finns andra krafter än hans egna som är i görningen under en konsert. Sådär säger han då samtalet fortsätter:

Well, beyond a general sense of gratitude I don't really analyze the mechanism. I'm just happy that it's going well. Because as you know, as a musician yourself, you never know what's going to happen when you step on the stage. You never really know whether you're going to be able to be the person you want to be, or that the audience is going to be hospitable to the person that they perceive. So there's so many unknowns, and so many mysteries connected. That's even when you've, you know, brought the show to a certain degree of excellence; everybody's well-rehearsed, everybody knows the tunes. But still you never know what's going to happen.⁸⁰

Att Cohen även haft upplevelser där saker och ting inte gått som han själv vill blir uppenbart i andra intervjuer där samma slags frågor berörs. På en presskonferens inför en konsert år 1988 talar han om den osäkerhet som alltid finns närvarande inför ett uppträdande:

I've never taken a concert casually – never one. Because you're dealing with forces that you can't command, you know. And as good as you want to be, as giving as you want to be, as well-rehearsed as you might be – if the spirit isn't on you, then the concert won't be any good.⁸¹

I en annan intervju beskriver han det såhär:

Sometimes you can live in the song; and sometimes it is inhospitable and it won't admit you – and you're left banging at the door, and everybody knows it. Really it

⁷⁹ Cohen 2009a, (2.40–).

⁸⁰ Cohen 2009a, (4.20–).

⁸¹ Cohen 1988d, (30.55–).

depends a great deal on the moment – on the kind of shape that you’re in and how straight you are with yourself at the moment, how straight you’ve been with the audience. There are many factors that determine whether you’re going to be able to make the song live.⁸²

Sångarens och förbedjarens uppgift

Man kan alltså konstatera att Cohens perspektiv gällande framträdandet inför publik till stor del påminner om hans syn på sångskrivningsprocessen. Under båda dessa aktiviteter rör man sig i ett landskap som man inte själv helt kontrollerar. Jag skall nu fortsätta undersökningen genom att gå närmare in på vad som kunde sägas vara uppgiften för sångaren under en konsert, i relation till förbedjarens uppgift under en gudstjänst. Allt detta görs med förförståelsen att det sist och slutligen handlar om ett visst slags mysterium.

Jag konstaterade i inledningen till detta kapitel att förbönen, enligt Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland dokument, handlar om att lyfta fram såväl församlingens “tacksägelseämnen” som dess “verkliga bekymmer”. Det handlar med andra ord om att bekräfta hjärtat hos församlingsmedlemmarna – att ge röst för det som verkligen pågår i människors liv. Vad är det som människor tänker och känner i sitt inre? Vad är det som är angeläget i människors hjärtan? Något liknande hittar man i Cohens uppfattning av sångarens uppgift. Sångarens uppgift är kort sagt: att bekräfta hjärtat. Det är varken mer eller mindre som behövs. Sångaren har ingen annan agenda än att ge röst för hjärtat. Då ämnet “protestsångare” kom upp i en intervju från år 1985, bemötte Cohen ämnet såhär:

I never thought of myself as a protest singer. I never thought that there is a description to singer. You’re either a singer or you’re not a singer. You either affirm the life of the heart or you don’t. Of course if you affirm the life of the heart, there’s going to be elements in society all the time that do not affirm the life of the heart. So you’re going to find yourself pegged or described as a protest singer. But a singer is not in a condition of protest – a singer is merely manifesting the heart.⁸³

Detta svar förefaller mig beskriva Cohens syn på “sångaren” på ett talande sätt. I hans förståelse är sångaren, just såsom han säger, endast någon som bekräftar hjärtat.

⁸² Cohen 1972b, (25.20–).

⁸³ Cohen 1985a, (0.00–).

Den sanna sångaren hör inte till något visst läger, har ingen specifik agenda. Sångaren söker endast vara hjärtats röst. Detta betyder att sångaren, liksom förbedjaren, endast kan tala *inifrån sitt eget hjärta*. Den som sjunger eller ber, i ordens sanna bemärkelse, har ingen annanstans att vända sig än inåt till det egna hjärtat. Det är här som den genuina sången och den genuina bönen uppstår. Och övertygelsen hos den som sjunger och ber på detta sätt är att det som föds i det egna hjärtat även kommer att genljuda i andra människors hjärtan. Vi finner denna övertygelse även hos Cohen. I ett intervjumoment där han samtalar kring det universella i förhållande till det personliga, säger han: "I think that if something is really authentically personal, because we're all more or less the same, it has a universal application."⁸⁴

Om sångarens och förbedjarens uppgift är att vara en röst för hjärtat, vad betyder då detta för den personens hela förhållningssätt till det den gör? I Cohens fall är svaret tydligt. Det handlar om att helt och hållet omfamna den livssituation man själv är i, utan att undvika det man själv är mitt inne i. I kapitlet gällande självrespekt och sångskrivande (3.4) berördes redan denna fråga. Cohen konstaterade att hans sångskrivande sannerligen inte är som ett buffébord där han väljer och vrakar. Det handlar snarare om att hitta och upptäcka det som verkligen är angeläget i hans inre, och detta är inte alldeles lätt. Processen handlar om att gå så nära det egna livet att han kan skapa något som inger honom självrespekt. För att återcitera:

You know, I don't operate from a position of luxury. It's not as though I'm standing in front of a buffet table, and choosing between the herring and the caviar. You know, I'm more like a rat at the bottom of a barrel, trying to sink his teeth into something. And certain things yield, certain things surrender. And certain things don't. So I go with the things that yield, I go with the things that surrender to me.⁸⁵

I Cohens perspektiv är det alltså inte fråga om att undvika det egna livet – tvärtom. Det är i mötet med det egna livet som sången och den sjungande rösten uppstår. Detta betyder också att Cohen inte ser på sångarens uppgift som något mer än att vara i genuin kontakt med det egna hjärtat. Sångaren är inte tvungen att välja sida, eller att ha en övergripande vision över vad som i det stora hela pågår

⁸⁴ Cohen 1988e, (9.28–).

⁸⁵ Cohen 1985a, (0.46–).

just nu i tiden. I Cohens perspektiv blir denna "stora vision" av sångaren bäst belyst genom att gå till det egna inre livet. Han verkar inte se det som sångarens uppgift – åtminstone inte som sin egen uppgift – att skapa en stor och övergripande vision. Sådär beskriver han sin upplevelse:

There's no way that you can keep up with everything that's going on, even if you wanted to. I don't even particularly want to. Because I don't have any sense that it's important to me to know what's happening. It's like: "What's happening man? I don't know – search me", you know. I don't care what's happening. Because the demands from one moment to the next are such that I don't really have too much time to try to develop a strategy or a large perspective about what's happening. I know that I'm embraced by the absolute. I don't have to take care of that part of things. I don't have to develop a vision of the almighty. I don't have to develop an articulated position on politics – Canadian or universal. I am already embraced by the almighty. I am already embraced by cultures, many cultures. My work is to stay alive and raw to the kinds of voices that are speaking to me continually. And to turn them into a voice that I can understand, and that I can cling to, and that I can stand behind. So various visions and perspectives, strategies, they seem to escape me. And it's not a matter of this being a virtue or an obsession or an aberration. That's just the way it is.⁸⁶

Man kan hitta liknande känslor beskrivna på andra ställen i Cohens intervjuer. Han verkar inte känna ett måste eller en nödvändighet att välja sida i specifika aktuella frågor. Han verkar snarare söka efter något annat att bekräfta i det hela – någon djupare upplevelse som han kan förenas i med andra människor. Detta är ett utdrag från en presskonferens år 2014 där en viss politisk fråga togs upp, och han ställdes frågan vad han tyckte om det hela:

Well, of course I follow all these developments like everybody else. I don't feel compelled to take a stand one way or the other. I assume that everybody is working with their best intentions. I don't think there's any sinister or subversive components to one side or the other. People are trying to make their lives significant, and some people feel that a political solution is the way to elevate their lives. That's a legitimate position. I don't have an opinion about it one way or the other. I recognize

⁸⁶ Cohen 1988f, (19.20–).

that people are all engaged in a struggle for self-respect and for significance, and this is an expression of those deep intentions and desires.⁸⁷

Detta överskridande av de egna åsikterna är ett klart kännetecknande drag då det kommer till Cohens skapande arbete. Man kunde urskilja dessa uppfattningar redan då sångskrivarprocessen undersöktes i de tidigare kapitlen. Som jag konstaterade så verkar en stor del av Cohens arbete ha att göra med att skapa någonting som når bortom färdigt förutfattade perspektiv, tankar och åsikter. I kapitlet som behandlade Cohens arbete med det han kallar för sloganer (3.1), kunde man se att något av det mest väsentliga för Cohen var att genom sitt arbete komma fram till sådant som överraskar honom själv. Han vill nå bortom sina egna åsikter och, som han själv beskrev det (kapitel 3.3), "discover the newness of my mind".⁸⁸ Detta perspektiv finns givetvis lika mycket med då det kommer till att uppträda inför publik. Då Cohen talar om sjungandet kommer han ständigt tillbaka till vikten av att själv känna sig djupt engagerad och intresserad av det han sjunger:

Yes, I find that easy versions of the song arise first. And although they may be able to stand as songs, they can't stand as songs that I can sing. So that to find the song that I can sing, to engage my interest, to penetrate my boredom with myself and my disinterest in my own opinions, to be able to penetrate those barriers the song has to speak to me with a certain urgency.⁸⁹

Det verkar således som att detta djupa engagemang och intresse endast uppstår genom att Cohen når till någonting som är bortom de egna åsikterna. Han behöver gå på upptäcktsfärd, och hitta något som inte är åsikter utan som är något djupare. Att Cohen inte är så intresserad av sina åsikter blir särskilt tydligt i ett intervjuutdrag som detta:

I don't care terribly much about my own opinions. I find my own opinions very tiresome and predictable. I've always tried to keep opinions out of my work. That's why I take so long to write the stuff – so that it goes beneath the opinion, the slogan, the stance. You know, in a conversation in a bar over a drink, I can dredge up an

⁸⁷ Cohen 2014, (12.30–).

⁸⁸ Cohen 1993c (1.25–).

⁸⁹ Cohen 1992b, (7.58–).

opinion. I can even dredge up a belief. But I don't have much conviction in these matters.⁹⁰

Att upptäcka Den Egna Sången

Så vad är då detta som engagerar på det djupaste av plan och som potentiellt kan få en röst att bli sjungande, eller i förbedjarens fall – bedjande? Vad är detta som sångaren söker efter i sitt arbete? Som jag redan bekräftat, så förblir detta, i Cohens perspektiv, ett mysterium. Vi kan inte sätta fingret på exakt vad det är som gör att en sjungande röst uppstår. Det enda som kan sägas är att sångaren talar från sitt eget hjärta, och bekräftar andra människors hjärtan. Det som framför allt verkar krävas är en genuin ärlighet med den egna varelsen. En sjungande och bedjande röst är i kontakt med något bortom den egna personen, och denna kontakt behöver ärlighet. Vi kan se detta artikuleras av Cohen, då han diskuterar en bok med böner som han skrev år 1984. Boken heter *Book of Mercy*:

I think in these conversations that you have with the deepest source of things, you can't put yourself on. And you can't put the one to whom you adress, you cannot put this one on either. So there's no point in standing up there smiling, or standing up there crossing yourself, or kneeling down reverently, when all concerned in this conversation know exactly how you feel about things. So the only position you can take is the truth to the moment as you discern it. And you cannot present yourself as anything but what you are in this thing.⁹¹

Det är i denna ärlighet, och i detta sökande efter det som verkligen engagerar det egna hjärtat, som den sjungande rösten verkar kunna uppstå för Cohen. Mer än så verkar han inte kunna säga om detta mysterium. Men det som han genomgående vill säga, är att det *finns* något sådant som en sjungande röst. På samma sätt som det finns musik och poesi. Vi känner av när någonting sjunger, när någonting lyfter. Vi känner av den sanna skönheten. Men var, hur, och genom vem denna skönhet kan få sitt uttryck, det verkar Cohen vilja hålla som en evigt öppen fråga. Musiken och poesin, sanningen och skönheten, väljer sina kanaler på de mest överraskande sätt:

⁹⁰ Cohen 2001b.

⁹¹ Cohen 1984, (14.02–).

We're drawn to the truth. We're drawn to the truth when we hear it, and when we see it. And we're hungry for the truth. And we're always surprised, because the truth manifest in so many different ways and so many different forms. You can hear it for a moment from your friend, you can hear it from your wife, you can hear it from your children, you can hear it a moment in a song on the radio...It's so precious when you hear it that you are immediately drawn to it, you know.⁹²

Detta överraskande moment som finns gällande skönheten förefaller också vara en orsak till att Cohen aldrig vill slå fast vad som kan klassas som poesi och musik. Detta är något som ingen av oss har kontrollen över. Därför är också sjungandet något som tillhör oss alla. Det finns en poet och en sångare i varje hjärta. Oavsett fast världen skulle hävda något annat. Sådär beskriver Cohen det, som begynnande sångare i början av sin musikkariär:

I'm just saying that this notion of what talent is, is like so many other things. It's a device, of those who are dead, to kill more. You know, there is a – if you want to feel paranoid – there is a conspiracy of the dead to kill. And one of the ways they do it is they invent this notion of talent, or of right – who has the right to be a poet, you know, who has the right. And they give you all sorts of criteria. So a lot of people, you know, they see the regulations. They set up a whole series of regulations, you know, whether you qualify. That's just done very subtly, so that people growing up, you know, they get hit with these regulations by their literature-teachers or by the radio or by whatever it is. And they say "Oh, well, I don't qualify to be a poet, so I'll close off all these possibilities", you know. "I'm not good enough" or "I don't feel deeply enough" or "my vision isn't bright enough" or whatever it is. They find reasons for stopping. And those reasons are supplied and supported by a whole vast establishment that is much more serious than what we call "the establishment". I mean, the real establishment of spirit-killers. And that's why I'm very, you know, suspicious of this thing of talent. Yes, there are great poets, you know – there are people who do in some way crystallize emotions of huge masses of people. But it should be open to so many more people.⁹³

Mysteriet med den sjungande och den bedjande rösten är alltså något som vi alla kan vara involverade i. Vi kan alla söka efter *vår* sång, *vår* bön. Hurdan den sången eller

⁹² Cohen 1988f, (1.22–).

⁹³ Cohen 1972a, (1.58–).

bönen sedan är, det är antagligen inte i våra egna händer. Det verkar vara något av detta som Cohen upplevde då han i sången "You Got Me Singing" sjöng: "You got me singing, even though the news is bad / You got me singing, the only song I ever had."⁹⁴ Vi är sångarna, men sången är inte vår att bestämma. Detta är mysteriet.

You know, I've said this many times – If I knew where the songs came from, I'd go there more often. You know, I think it's because that human capacity to raise your voice in song, and then what it does to your mood, to the landscape around you. How it changes things, you know. By not changing anything. By affirming some kind of connection that you have with something that is beyond, you know, your body and your mind and the frailty of the whole dismal situation. You know, what it means to sing, what it means to raise your voice that way – that's a mystery.⁹⁵

⁹⁴ "You Got Me Singing" från albumet *Popular Problems* (utgivet år 2014).

⁹⁵ Cohen 1995, (2.02–).

5.2 Walter Brueggemann om den profetiska rösten

“The task of prophetic ministry is to nurture, nourish, and evoke a consciousness and perception alternative to the consciousness and perception of the dominant culture around us”⁹⁶

– Walter Brueggemann

Den profetiska rösten

I det förra avsnittet undersökte jag Cohens tankar kring sångarens framträdande inför publik. Dessa tankar kopplade jag sedan till det som även en förbedjare kan sägas göra under en gudstjänst. Jag skall nu fortsätta med samma ämne genom att vända mig till den amerikanske teologen Walter Brueggemann. Brueggemann, som skrivit många böcker kring Bibeln och särskilt kring böckerna i Gamla Testamentet, har som ett av sina centrala teman att beskriva den profetiska röstens kännetecken. Detta tema inleddes i en av hans tidigaste böcker – *The Prophetic Imagination* från år 1978. Det är dessa tankar jag skall koncentrera mig på. I denna bok undersöker Brueggemann, med referenser till profetiska röster i Bibeln, vad som kan sägas vara den profetiska röstens särdrag. Han granskar bibliska profeter, allt från Mose och Jeremia till Jesaja och Jesus, för att destillera vad det är som gör dessa röster speciella, och därmed profetiska. Mitt syfte med denna jämförelse av Brueggemann och Cohen är att ytterligare belysa den sjungande och bedjande rösten. Som jag förstår det, talar Brueggemann om precis det ämne som även Cohen berör. Brueggemann kallar en sjungande röst för profetisk, medan Cohen tenderar att kalla denna röst för poetisk⁹⁷. Men bortom ordvalen, så förefaller det mig som att de talar om samma sak. Även Brueggemann försöker nå till kärnan av vad det är som gör att en röst blir till “folkets röst” och bekräftar människors hjärtan. Det är denna röst som han kallar för profetisk. Således rör vi oss här kring samma sak som jag relaterade Cohens tankar till – nämligen förbönen. Via Brueggemanns tankar kan vi se på vilket sätt den profetiska rösten finns närvarande i förbönen.

⁹⁶ Brueggemann 1983, 13.

⁹⁷ Brueggemann har dock i andra sammanhang även talat om “den poetiska rösten” (Se studien *Finally Comes The Poet*, 1989). Det förefaller mig som att Brueggemann talar om samma fenomen vare sig han använder begreppet “poetisk röst” eller begreppet “profetisk röst”.

Brueggemann börjar sin studie med att klargöra två missuppfattningar som han upplever att finns gällande den profetiska rösten. Han menar att dessa grovt taget kan placeras å ena sidan hos ett liberalt tankesätt och å andra sidan hos ett konservativt tankesätt. (Vad Brueggemann exakt menar med "liberalt" och "konservativt" går jag inte desto närmare in på i den här undersökningen; inte heller Brueggemann öppnar upp dessa begrepp desto mer. Man kan bara kort konstatera att dessa ord kommer från en amerikansk kontext, vilket betyder att de har sin specifika innebörd.) Den första av dessa två missuppfattningar som han lyfter fram beskriver han på följande sätt:

The dominant conservative misconception, evident in manifold bumper stickers, is that the prophet is a future-teller, a predictor of things to come (mostly ominous), usually with specific reference to Jesus. While one would not want to deny totally those facets of the practice of prophecy, there tends to be a kind of reductionism that is mechanical and therefore untenable. While the prophets are in a way future-tellers, they are concerned with the future as it impinges on the present.⁹⁸

Den konservativa tendensen är alltså, menar Brueggemann, att vi ser på profeten främst som någon som ser in i framtiden och beskriver den för folket. Brueggemann menar att detta inte är att nå till kärnan av det som profeten de facto gör. Den andra missuppfattningen, representerad av liberalt tankesätt, beskriver han såhär:

Conversely, liberals who abdicated and turned all futuring over to conservatives have settled for a focus on the present. Thus prophecy is alternatively reduced to righteous indignation, and in circles where I move, prophecy is mostly understood as social action.⁹⁹

Inte heller denna liberala tendens är alltså tillräcklig för att göra rättvisa åt den profetiska rösten, enligt Brueggemann. Denna tendens hamnar lätt in i en tanke om att profetens uppgift endast är att tillrättvisa folket om allt det som är fel just nu; att så att säga tala "från sina höga hästar" med något som vi idag kanske skulle kalla för moralism. Det förefaller mig som att det är något av denna risk som Brueggemann varnar för då han säger att "Thus prophecy is alternatively reduced to righteous

⁹⁸ Brueggemann 1983, 12.

⁹⁹ Brueggemann 1983, 13.

indignation”. Inte heller detta tillrättavisande verkar Brueggemann se som hjärtat i profetens uppgift.

Vad är då profetens huvudsakliga uppgift, enligt Brueggemann? Brueggemann vänder sig till de gammaltestamentliga profeterna Jeremia och Jesaja för att ge ett svar på den frågan. Han menar att dessa två profeter manifesterar de två aspekter som är centrala för den profetiska rösten. Han kallar dessa aspekter för *criticizing* och *energizing*.¹⁰⁰

Jeremia

För Brueggemann är Jeremia exemplet på en profet som utför det kritiserande (*criticizing*) elementet av det profetiska uppdraget, i en situation där detta kallas på. Jeremia förutsätts ha verkat under den historiska epoken strax innan Israel erövrades av Babylonien ca 587 f.Kr. Enligt Brueggemann är Jeremia ett typexempel på en profet som kritiserar då när kritik behövs. Det som verkar ha varit närvarande under denna epok innan Babyloniens erövring verkar ha varit en form av andligt och moraliskt förfall i landet. Brueggemann menar att Jeremias kallelse kan ses som ett profetiskt svar på denna situation. Men det viktiga att förstå, enligt Brueggemann, är att profeten Jeremia inte talar *utanför* den situation människorna befinner sig i – profeten talar *inifrån* en situation. Jeremia är en del av Israel – han har samma slags upplevelse som resten av Israel. Den enda skillnaden mellan honom och andra personer i befolkningen är att han blir till en röst som artikulerar det som finns i folkets hjärtan. Han blir till “folkets röst”. Men denna röst är primärt varken en framtidsskådande röst (den konservativa tendensen) eller en tillrättavisande röst (den liberala tendensen). Jeremias röst är snarare en röst som ger uttryck för det lidande, den ångest, den sorg, den smärta, den rädsla som finns i människors hjärtan.¹⁰¹ Enligt Brueggemann är uttryckandet av dessa svårhanterliga känslor den starkaste formen av kritik som finns. Han beskriver det såhär:

Thus the prophet must speak evocatively to bring to the community the fear and the pain that individual persons want so desperately to share and to own but are not permitted to do so.¹⁰²

¹⁰⁰ Brueggemann 1983, 13.

¹⁰¹ Brueggemann 1983, 44–62.

¹⁰² Brueggemann 1983, 50.

And I believe that grief and mourning, that crying in pathos, is the ultimate form of criticism for it announces the sure end of the whole royal arrangement.¹⁰³

Vidare beskriver han Jeremias uppdrag på följande sätt:

It is clear that Jeremiah did not in anger heap scorn on Judah but rather articulated what was in fact present in the community whether they acknowledged it or not.¹⁰⁴

The prophets do not ask much or expect much. In his grieving Jeremiah asked only that the royal community face up to their real experience, so close to the end.¹⁰⁵

Jesaja

På ett liknande sätt beskriver Brueggemann Jesajas kallelse som profet. Han talar här specifikt om det som i exegetiska cirklar brukar kallas för "Den Andra Jesaja", det vill säga profeten som antas vara upphovet till kapitlen 40–55 i Jesajas bok. Denna profet förutsätts ha verkat bland Israels folk under tiden i den Babyloniska fångenskapen 587–537 f.Kr. Brueggemann lyfter fram denna Andra Jesaja som ett typexempel på en profet som manifesterar den energigivande (energizing) funktionen av den profetiska rösten. I detta läge, då katastrofen redan inträffat och människorna är uppgivna och vilsna, då behövs det något annat än kritik. Här behövs ny energi och nytt hopp. Enligt Brueggemann är det detta kall som Andra Jesaja svarar på i sin profetiska kallelse. Andra Jesaja ger en ny vision av Israels kontakt med Gud, och ett hopp om att åter etablera denna kontakt. Denna kontakt som blivit avkapad i och med den inre och yttre katastrof som människorna dragits in i. Men det viktiga är här igen, menar Brueggemann, att inte se profeten som någon som står utanför hela situationen. Andra Jesaja är på alla sätt och vis en del av katastrofen som skett och de känslor som den givit upphov till. Därför är uppgiften här – precis som i Jeremias fall – att tala inifrån den rådande situationen. I Andra Jesajas fall handlar det framför allt om att uttrycka den vision, det hopp, och den kraft, som finns närvarande i det egna hjärtat. Det som behöver uttryckas, det varierar. Men profetens uppgift är återigen att vända sig till det egna hjärtat, och uttrycka det som finns där. Det är på detta sätt som Andra Jesaja blir till folkets röst och kan ge ord på den vision, det hopp och den kraft

¹⁰³ Brueggemann 1983, 51.

¹⁰⁴ Brueggemann 1983, 51.

¹⁰⁵ Brueggemann 1983, 51.

som Israels folk innerligt behöver.¹⁰⁶ Så här beskriver Brueggemann denna sida av den profetiska uppgiften:

The royal consciousness leads people to despair about the power to new life. It is the task of prophetic imagination and ministry to bring people to engage the promise of newness that is at work in our history with God.¹⁰⁷

What is most needed is what is most unacceptable – an articulation that redefines the situation and that makes way for new gifts to be given.¹⁰⁸

Kritik och energi

Brueggemann bekräftar således två olika aspekter av den profetiska rösten – den kritiserande samt den energigivande. Båda dessa har sin plats i en profetisk kallelse. Det viktiga är att denna kallelse baseras på en kontakt med det *egna* hjärtat och den *egna* upplevelsen. Det är genom att uttrycka detta egna inre liv som den mänskliga rösten kan lyfta och bli till en profetisk röst. Till en folkets röst. Till en sjungande och bedjande röst.

I det följande kapitlet kommer jag att analysera Cohens tankar med detta Brueggemanns perspektiv som teoretisk ram. Jag kommer att förankra Cohens tankegångar i Brueggemanns uppfattning att det finns två centrala element hos den profetiska rösten – det kritiserande elementet och det energigivande elementet. Syftet med denna förankring är att göra en koppling mellan Brueggemanns beskrivning av profetisk röst och det som en sångare, vidarerelaterat en förbedjare, kan sägas sträva till i sitt arbete. Min utgångspunkt är att såväl en sångare som en förbedjare kan sägas utföra en slags profetisk uppgift, och att denna uppgift innefattar både ett kritiserande element och ett energigivande element.

¹⁰⁶ Brueggemann 1983, 62–80.

¹⁰⁷ Brueggemann 1983, 62.

¹⁰⁸ Brueggemann 1983, 65.

6. Tre teman i anslutning till förbön

I detta sjätte och avslutande kapitel kommer jag att lyfta fram tre olika teman som jag finner i Cohens tankegångar. Syftet med framlyftandet av dessa teman är att vidareutveckla det perspektiv som togs upp i kapitel 5 (*Bön vid framträdandet inför publik*). I detta kapitel gjorde jag en koppling mellan Cohens tankar kring att framträda inför publik och den uppgift som en förbedjare kan sägas ha under en gudstjänst. Jag konstaterade att Cohens uppgift som sångare kan sägas likna den uppgift som en förbedjare har. Bådas uppgift är att bekräfta hjärtat och bli till en “folkets röst”.

Genom att nu lyfta fram tre olika teman i Cohens tankegångar vill jag vidareutveckla på vilket sätt en sådan “folkets röst” kan komma till uttryck. Tanken med att lyfta fram dessa tre teman är således att jag uppfattar dem som centrala teman såväl för en sångare som för en förbedjare.

De tre teman jag valt har alla i sig “två sidor av samma mynt”. Med detta menar jag att de alla genljuder med Walter Brueggemanns syn att det finns två centrala element hos den profetiska rösten – det *kritiserande elementet* (criticizing) och det *energigivande elementet* (energizing). Jag lyfter i alla mina teman fram båda dessa aspekter. Det här betyder att man förhoppningsvis kan urskilja att kritik och energigivande är intimt förbundna med varandra. Det kritiserande elementet lyfter fram något i den nuvarande situationen som behöver beröras eller kritiseras. Det energigivande elementet å sin sida lyfter fram en ny vision som i bästa fall ger nytt hopp och ny kraft i den rådande situationen. Brueggemann menar att båda dessa element finns närvarande i en profetisk röst. På detta sätt anknyter jag sångarens uppgift, och vidarerelaterat förbedjarens uppgift, till Brueggemanns beskrivning av den profetiska rösten. Utgångspunkten är således att såväl sångaren som förbedjaren kan sägas utföra en slags profetisk uppgift, och att denna uppgift innefattar både ett kritiserande element och ett energigivande element.

Jag indikerar denna Brueggemanns teori genom att vid rubrikerna inom parentes skriva huruvida vi har att göra med det kritiserande elementet av profetisk röst eller med det energigivande elementet.

6.1 Inre arbetslöshet & Att vara anställd av Livet

“You know, I think that unemployment is the great affliction of man. And even people with jobs are unemployed. Most people with jobs are unemployed.”¹⁰⁹

6.1.1 Leda och inre arbetslöshet (det kritiserande elementet)

Unemployment. Arbetslöshet. Detta är ett mycket centralt tema då man lyssnar till Leonard Cohens intervjuer. På liknande sätt som med ett flertal andra begrepp, vidgar Cohen betydelsen av begreppet “arbetslöshet” (“unemployment” på engelska) genom att använda det på ett mer innerligt sätt än vi normalt tenderar att använda det. Cohen ser inte primärt arbetslöshet som någonting som handlar om huruvida man innehar ett jobb som ger en den behövliga ekonomiska lönen för att överleva (även om han givetvis inte skulle underskatta att detta är helt nödvändigt). Cohen tenderar snarare att beskriva upplevelsen av arbetslöshet som ett själsligt tillstånd där man känner att man inte kommer till rätta i livet, och inte får ge av de gåvor som man har att ge som människa. Ett tillstånd där man känner sig oanvänd. Detta tillstånd beskriver Cohen som den riktiga arbetslösheten. Och enligt honom är detta, om man ser på fenomenet tillräckligt brett och djupt, det kanske mest fundamentala problemet som vi människor har att handskas med. Hur skall vi få oss själva, och andra människor, att få känna sig användbara – att få känna sig “anställda av Livet”? Cohen menar att detta problem gäller såväl för människor som de facto även på ett fysiskt plan är utan arbete, som för de människor som har ett jobb men inte känner att de kommer till rätta i det:

Unemployment is always the great disease in all societies. But it takes place on all levels, not just on the occupational level. Most people are unemployed. Even those that have jobs are unemployed. They’re not involved in their job sufficiently to call themselves employed. So employment is a gift and an art. And unemployment is the preface to boredom.¹¹⁰

¹⁰⁹ Cohen 1992b (18.00–).

¹¹⁰ Cohen 1988d, (15.40–).

Denna inre arbetslöshet har alltså att göra med att hitta sin egen plats i den stora helheten, att upptäcka på vilket sätt man själv kan vara till användning. Även om det arbete som ger en brödfödan är en stor del av ens arbete som människa, så är detta givetvis inte det enda arbete man gör. Arbetet som människa, med allt vad det innebär, är det stora arbetet. (Vi kan här se en parallell till kapitel 3.4 där Cohen talar om arbetet som ett sökande efter självrespekt. Även där är det tydligt att begreppet "arbete" för honom inte betecknar endast ens jobb, utan snarare hela det arbete man utför som människa).

I Cohens perspektiv är alltså detta problem med inre arbetslöshet ett problem som går till hjärtat av vad det är att leva som människa i världen. I denna fråga finner vi mycket av den ångest och det lidande som vi människor handskas med. Cohen beskriver det såhär:

First we find ourselves unemployed; in other words, we find ourselves separated from the activity that is going around all the time around us. We feel we don't fit in this activity, we don't deserve to fit in, or the activity is beneath us or above us. We develop an attitude toward this whole creative activity that is God's world, or the spirit world, that is going on all the time. All activity. We feel ourselves alienated from this activity. We withdraw. We find ourselves with nothing to do, because this is the only thing that's going on. This world is the only world that we have. When we withdraw from it, we experience boredom deeply.¹¹¹

Cohen menar att inre arbetslöshet och leda (boredom) är tätt sammanbundna med varandra. Och han pekar på att det är i denna leda som mycket av vårt lidande föds. Då vi inte hittar ett sätt att vara användbara i världen, då alieneras vi samtidigt från den stora helheten. Och detta *är* det stora lidandet, i Cohens perspektiv. Vi behöver vara en del av helheten och känna oss användbara – utan det upplever vi en djup leda och detta föder allt möjligt lidande inom oss. Vi kan inte kapas av från helheten utan att samtidigt också uppleva lidande:

¹¹¹ Cohen 1988d, (16.04-).

Boredom is involved with a sense of alienation, sense of separation, from the world around you. A feeling that you don't have a place in the world around you. You withdraw, and you start suffering from unemployment.¹¹²

Så vad är då den andra sidan av myntet på denna leda och denna kamp med den inre arbetslösheten? Cohen menar att vår leda och vår arbetslöshet samtidigt är en indikator på en längtan som finns inom oss. Denna längtan har att göra med att bli djupt involverad i vårt liv, och att upptäcka att vi de facto har en plats och en uppgift här i världen. Att upptäcka att vi lever i Guds värld och att det finns en djup längtan och aptit inom oss att bli en del av denna värld och att vara till nytta i den. Cohen menar att vår leda de facto kan vara ett sätt för oss att märka att det finns något annat:

Sometimes through an investigation of our boredom we can find that we really are deeply engaged in this activity, whether we like it or not. That we already are embraced by the world's activity. And once you surrender to the embrace of the world's activity, you can penetrate your boredom.¹¹³

Boredom is a kind of yogic path, you know. If you really penetrate your boredom, you can come to the other end of it.¹¹⁴

6.1.2 Anställd av Livet (det energigivande elementet)

I det följande skall jag undersöka några av de svar på leda och inre arbetslöshet som jag uppfattar att finns närvarande i Cohens perspektiv. Dessa svar, eller motkrafter, har alla ett gemensamt kännetecken: att hjälpa den som lider av leda och inre arbetslöshet att uppleva sig som anställd av Livet.

Värdet i arbete och allvar

För det första, Cohen uppmärksammar genomgående det oerhörda värdet i att arbeta. Han ser definitivt inte arbete som något vi bara gör för att få en inkomst, utan saken

¹¹² Cohen 1988d, (15.25–).

¹¹³ Cohen 1988d, (16.42–).

¹¹⁴ Cohen 1988d, (15.15–).

går mycket djupare än så. För honom själv verkar det inte vara ett val mellan att arbeta eller inte arbeta – hans behov av att uppleva sig användbar och anställd av livet lyser genomgående igenom, och pekar på att detta för honom handlar om något mycket djupare än ett lyxval:

I can say happily and gratefully that I am fully employed. Maybe all “hard work” means is “fully employed”. We have the sense here, you know, that it’s smart not to work hard. You know, “the hustle”, “the con” – these have been elevated to very high positions in our morality.¹¹⁵

Denna nödvändighet att arbeta kunde vi redan ana i kapitlet 3.4 som behandlade Cohens syn på arbete som en väg till självrespekt. Detta tema finns med genomgående i intervjuer där han diskuterar sitt förhållande till sitt eget arbete. I det följande citatet, från en intervju på 80-talet, svarar han på frågan huruvida han upplever att han skriver “för sig själv” eller “för andra”. Cohens svar tyder på att han upplever att aktiviteten “arbete” går ännu djupare än så. Det allra väsentligaste är inte ens huruvida man upplever att man arbetar “för andra” eller “för sig själv”. Det allra väsentligaste är helt enkelt att få upplevelsen av att vara en arbetande människa:

Well, I think a lot of it I would call “work”. I think work is very important, and I don’t think anybody stays a writer unless they’re willing to work at it. And work has the same quality regardless of what it is. So, I mean, it’s the place where you locate your self-respect, it’s the place where you refine your own character, and it’s the place where you make a living. So all those three elements are involved in the activity of work. And after a while it doesn’t matter whether it’s for yourself or for somebody else. It is the work. (Intervjuare: It’s the urge to do it?) It’s the urge to do it...it’s the necessity to work.¹¹⁶

Att bekräfta arbete som en alldeles fundamental del av det mänskliga livet verkar alltså för Cohen vara en hörnsten i hela hans sätt att tänka. Som tidigare konstaterat är dock detta “arbete” för honom ett mycket brett begrepp och innefattar hela det mänskliga livet, inte bara lönearbete. Detta tar oss till följande svar på leda och inre arbetslöshet som jag uppfattar att finns i Cohens perspektiv. Detta svar är

¹¹⁵ Cohen 1992b, (18.00–).

¹¹⁶ Cohen 1988c, (13.20–).

bekräftandet av *allvaret i våra liv*. Cohen är aldrig emot lättsinnighet, humor och förströelse. Han verkar se att även dessa har en plats i våra liv. Men han bekräftar samtidigt väldigt starkt *behovet av att ta det egna livet på allvar*. I motsats till vad man kanske ibland förutsätter, så ser Cohen inte allvar som någonting tungt eller påfrestande. Han ser tvärtom behovet av allvar som ett fundamentalt behov som vi alla har, och som ger oss djup glädje om det uppfylls:

You know, we live the life of the heart. And the heart is serious. And it is involved with longing and losing. And we have this notion that entertainment must be a distraction or frivolous. But I think that we all have an appetite for seriousness, and it has a kind of voluptuous enjoyment – seriousness. And we have little of it. And I myself enjoy work that affirms that seriousness, that affirms that life of the heart.¹¹⁷

I en annan intervju beskriver han behovet av allvar såhär, och är noga med att göra en tydlig åtskillnad mellan det vi kallar för depression och det vi kallar för allvar:

I think that what we call seriousness is sometimes confused with depression. I mean, so much of this popular culture is devoted to pretending that nobody has any deep feelings, that nobody sweats. You know, that nobody is in trouble. And the truth is that we're all in trouble. Every single person is in trouble – with themselves, with their loves, with their work, you know. So I think it's a great privilege to be serious. I think it's a great gift to be serious sometimes, and to be deeply serious. About ourselves, about our lives, about our friends. So that seriousness is often confused with depression.¹¹⁸

Behovet av att ta våra liv på allvar, och att få dela detta allvar med andra människor, verkar Cohen alltså se som mycket viktigt. Det är i allvaret som vi når till botten av våra liv. Och det torde vara här på botten av våra liv som vi lär känna något om oss själva och vår plats i världen. På så sätt kan bekräftandet av allvaret i våra liv ses som ett svar på det lidande som leda och inre arbetslöshet skapar i oss.

¹¹⁷ Cohen 1985b, (2.38–).

¹¹⁸ Cohen 1992c, (24.06–).

Individualitet

Det följande påtagliga svaret på leda och inre arbetslöshet som jag kan urskilja hos Cohen, är en bekräftelse av *individualitetens betydelse*. Vad menar jag med detta? Det jag menar är att Cohen genomgående bekräftar att den verkliga själsliga näringen primärt kommer från ett möte med både den egna individualiteten och andra människors individualitet. Det kommer att vara mycket svårare att finna sådant som engagerar det egna hjärtat om vi bara ser till det som presenteras i offentligheten. Det är inte nödvändigtvis här som de verkliga mänskliga angelägenheterna blir synliga – det kan hända att det som verkligen pågår i människors hjärtan inte får en röst i offentligheten. Cohen är noga med att poängtera att han ser detta som ett cykliskt förlopp – under vissa perioder är det privata mer synligt i offentligheten, och under vissa perioder lyser det med sin frånvaro. I denna intervju, från år 1988, verkar Cohen ha upplevt att många samhällen befann sig i en av dessa perioder då det fanns en stor klyfta mellan det som offentligheten presenterade och det privata liv som människor levde:

In many of the countries that I've visited and that I follow, there seems to be a great gap between public expression and private feeling. I think this is cyclical, but we're in one of those moments when the way politicians speak – and not only politicians, but the way public figures speak; writers, filmmakers...the whole tone of public expression is very very far from the inner life that people are leading. I think we go through periods like that, and we're in one of them now. And the consequence of this predicament, of this situation, is boredom. People feel a great sense of boredom. They don't feel their leaders are speaking to them. They don't feel the policies express their own policies. They don't feel the books speak to them, or the music. I think we're in one of those periods now.¹¹⁹

Cohen fortsätter sitt svar, och pekar på att en situation där det privata livet inte får en röst i offentligheten även det bidrar till att människor upplever en djup leda. Vi behöver få bekräftat det inre liv som verkligen pågår inom oss:

We have been bread in the past generation or two to rely on the public version of our own lives. The public world has become so strong, the media has become so powerful, that the idea of an inner life, of a private life, is eroding. And when that

¹¹⁹ Cohen 1988d, (4.30–).

erodes people become bored, because nobody is addressing their deepest instincts and their deepest appetites.¹²⁰

Cohen menar alltså att det offentliga rummet med allt vad det innefattar – debatter, musik, filmer, TV-serier, tidningar etc. – inte nödvändigtvis alls ger den själsliga näring som vi behöver för att svara på leda och inre arbetslöshet. Särskilt i en period som den Cohen beskriver – då det finns en stor klyfta mellan det inre livet och de röster som talar i samhället – särskilt i sådana situationer är det snarare så att kontakt med det offentliga rummet endast förstärker den leda vi upplever.

Vad är då svaret på detta? För Cohen är svaret, som konstaterat, att bekräfta individualiteten. Att bekräfta den personliga upplevelse vi har av våra liv, och att ge uttryck för detta med varandra. I Cohens perspektiv är det framför allt här som den själsliga näringen finns. Likaså verkar han mena att det är här som den sanna radikaliteten finns. De som kallar sig “radikala”, eller blir stämplade som sådana, är inte nödvändigtvis de som manifesterar den sanna radikaliteten. Cohen verkar fråga sig vad den sanna radikaliteten de facto är, i ordets riktiga bemärkelse. (Ordagrant betyder “radikal” ungefär “att nå till roten”). Cohen talar om ämnet såhär:

I don't know where there's radical expression. It's certainly not among “the radicals”, you know. I can't locate an expression – a public expression – that is radical. I find that the public experience, the public utterance, public speech – regardless of what circle it comes from, left or right, you know – is far removed from private experience, and far behind. So you have a kind of schizophrenia. You have people's private experience – much more interesting, much more nourishing, much more radical than any public expression around.¹²¹

Energi bortom den extrema positionen

Som fortsättningen på det föregående citatet skall jag ännu lyfta fram ett sista svar på leda och inre arbetslöshet som jag urskiljer i Cohens tankegångar. Detta svar handlar om att skapa energi hos oss människor bortom de extrema positionerna. Särskilt under 90-talet lyfte Cohen ofta i intervjuer fram sin upplevelse av att energin verkade fattas i de läger som sökte stå för något annat än extrema positioner i samhället. Han

¹²⁰ Cohen 1988d, (5.35–).

¹²¹ Cohen 1992d, (2.15–).

menade att detta är en mycket farlig situation, då människor inte längre inspireras av det som skulle kunna kallas “the center ground”:

Well, it became clear a while ago that all the energy had moved out of the center, that the center could no longer hold, that the rational positions were losing a sense of justification and that all the energy, all the fun, was going to the edges. So you are in a period now when the extremist position, the oversimplified position, is the one that captures hearts.¹²²

Cohen beskriver denna extrema position som “the terrorist position”. Man kunde säga att denna “terrorist position” är ett slags svar på just sådan leda och inre arbetslöshet som lyfts fram tidigare. En situation där människor endast finner energi och mening i det extrema är en mycket farlig situation, enligt Cohen:

I think you’re quite right – it is the guerilla sensibility. That is, there’s no justice so that things have to be overturned in our own terms. We have to crack the mold and fashion one closer to our hearts. It’s a very dangerous situation.¹²³ [...] Also, the terrorist position is so seductive that everybody has embraced it. The governments have embraced it, the lovers have embraced it. The same politics of the bedroom and the living room and of the legislative assemblies of the world...it is the terrorist position. Reduce everything to confrontation, to revenge.¹²⁴

Det är denna extrema revanschsökande mentalitet som jag uppfattar att Cohen söker ge en motkraft till. Han söker återskapa energin “in the centre ground”, bortom det extrema. Han söker hitta till den energiskapande radikalitet som finns i en position som inte faller för de extrema positionerna, utan som hittar energi och mening bortom dessa. Som jag uppfattar det, försöker Cohen hitta denna energi och denna mening genom att åter gå tillbaka djupt till våra egna rötter och våra egna traditioner. Det är tydligt att Cohen inte ser det som en lösning att på något sätt upplösa våra traditioner och våra olikheter som människor i tron att detta skall skapa en starkare gemenskap mellan oss. Tvärtom, han verkar se det som vår uppgift att *bekräfta* olikheter och att *bekräfta* olika traditioner. Det är genom att verkligen på djupet

¹²² Burger 2014, 337.

¹²³ Burger 2014, 337.

¹²⁴ Burger 2014, 338.

utforska våra traditioner som vi kan hitta den mening och den energi som många gånger verkar saknas i dagens värld. Då Cohen får den mycket laddade frågan om han är emot rasism eller inte, svarar han på ett överraskande och tankeväckande sätt:

(Intervjuare: Are you against racism?) Not entirely, you know. I don't think that we should completely *abandon* the notions of who we are. In fact, I think if we deeply study who we are, we will feel a lot better about who everybody else is. You encounter racism only when people forget who they are, and forget the deep wisdom of their own people. So when things begin to break up and people embrace a superficial wisdom of who they are, then they become very anxious about who the others are. No, *real* racism is a deep understanding of who we are, and a great race affirms all other races, a great culture affirms all other cultures, a great religion affirms all other religions, a great country affirms all other countries.¹²⁵

Han fortsätter:

It's not a matter of dissolving one's culture into some fictitious world culture – there's no such thing! It's very very important to preserve one's own culture. So it's not just a sense of, you know, "hey, we're all one, man, let's just get along". Not at all. It is about going deeply into our own roots, about developing institutions that really do protect our own languages, our own institutions, our own cultures. But when this is accomplished successfully, we lose our fear, we lose our anxiety, and we are ready to embrace and affirm those that are different from us.¹²⁶

Detta skifte av energin från de extrema positionerna till djupen av våra egna traditioner verkar Cohen se som en mycket angelägen uppgift för oss alla. Att återupprätta den autentiska vishet, skönhet och vägledning som finns i våra kulturer och i våra traditioner. I Cohens perspektiv handlar det här inte om något lyxproblem, utan om ett problem som har allvarliga konsekvenser. Vi behöver ett samhälle där leda och inre arbetslöshet bemöts med annan energi än den som kommer från de extrema positionerna. Vi behöver energi "in the centre ground". Det handlar om att

¹²⁵ Cohen 1993d, (0.50–).

¹²⁶ Cohen 1993d, (3.32–).

skapa ett samhälle som inte urartar i olika extrema lägers krig mot varandra. Då Cohen år 1993 får frågan om hur han ser på framtiden svarar han såhär:

But yeah, I think it's pretty grim. I think somehow the social contract between people has frayed or deteriorated or dissolved. I think there is a return to tribalism. I think that the voices of the extreme have taken the glamour and the allure, and the center can no longer defend itself – can't mount a rhetoric that is inspiring. And I think people are more and more willing to defend their turf with homicide.¹²⁷

Energi i det religiösa landskapet

Cohen ser alltså utforskandet av djupet i våra traditioner och våra kulturer som ett kall vi alla har. Och i Cohens perspektiv innefattar detta inte minst den religiösa traditionen och det religiösa landskapet. Cohen bekräftar ständigt det djupa och det värde som det religiösa landskapet de facto är menat att peka på. På en presskonferens år 1988 får Cohen frågan om han ser på religion som vilken litteratur som helst. Han svarar:

No. I think that religion is one of the art forms of mankind – perhaps its greatest art form. The formation of religion and the accretion of all the information and the deep experience that men have in establishing religion is not to be taken lightly. Religion is the sum of people's experience with the absolute. So it's not just literature. It's not just literature. It is literature that is inspired by very profound sources.¹²⁸

Denna slags bekräftelse av det djupa värdet i religion löper som en tråd genom hela Cohens arbete och genom hans intervjuer. Han förkastar inte religion, utan söker istället bekräfta den mening och den energi som finns inbäddad i det religiösa landskapet. Han bekräftar att det på många sätt är här som vi når till djupet av vårt lidande, av vår mänsklighet, av våra angelägenheter. I en intervju från år 1988 samtalar han kring huruvida det lidande vi upplever de facto har en kontakt med något som vi kunde kalla religiöst:

It's religious in that a lot of information in our religious systems has been discarded, and people find themselves in predicaments that have the potential of being

¹²⁷ Cohen 1993e, (6.40–).

¹²⁸ Cohen 1988d, (24.45–).

addressed from a religious point of view, but they lack the religious vocabulary to address it. This is unfortunate because although the secular approach to personality and the destruction of the self is valuable, it's one-sided. The fact is we do feel a connection with the divine and sense the presence of a deep meaning that the mind cannot penetrate. The notion that we're divine beings is one that's been largely discarded by society, yet there is a crucial kind of nourishment that belief can supply. So yes, in that sense the crisis we're discussing is a religious one.¹²⁹

Det är denna "crucial kind of nourishment" som Cohen verkar mena att ett religiöst landskap kan ge. Vi behöver hitta en kontakt med det som är bortom det egna jaget, och religionen bekräftar att det finns en sådan kontakt. En kontakt där vår djupaste längtan och vår djupaste aptit blir bekräftad och besvarad. Under Cohens sista offentliga framträdande inför publik innan sin död – en presskonferens år 2016 – fick han frågan hur raden "Hineni, hineni, I'm ready my Lord" hade uppstått i hans sång "You Want It Darker" (från albumet *You Want It Darker*, utgivet år 2016). ("Hineni" är ett välkänt bibliskt uttryck som kunde översättas "här är jag"). Cohen svarade:

I don't really know the genesis, the origin...That "Hineni", that declaration of readiness no matter what the outcome – that's a part of everyone's soul. We all are motivated by deep impulses and deep appetites to serve, even though we may not be able to locate that which we are willing to serve. So this is just a part of my nature, and, I think, everybody else's nature. To offer oneself at the moment, at the critical moment, when the emergency becomes articulate. It's only when the emergency becomes articulate that we can locate that willing...that willingness to serve.¹³⁰

Det förefaller mig som att detta är det kanske djupaste svaret på leda och inre arbetslöshet som man hittar hos Cohen – att bekräfta, väcka och inspirera denna religiösa längtan som finns inom oss alla. En längtan att vara till tjänst för något bortom det egna jaget. Cohen verkar mena att om vi kan väcka denna religiösa aptit och dessa religiösa impulser till liv, då börjar det religiösa landskapet visa sitt värde och sitt djup. Och då kan ett religiöst landskap – grundat i djupet av en tradition – ge ett svar på den leda och den inre arbetslöshet som finns inom en. Då kan livet förändras från meningslös leda till något som verkligen har mening. Då kan det

¹²⁹ Burger 2014, 246.

¹³⁰ Cohen 2016c, (20.05–).

verkliga äventyret börja – det äventyr som sker inombords. Som Cohen säger så är det inte nödvändigtvis de yttre faktorerna i livet som är det allra viktigaste – det viktigaste är snarare det landskap som finns inom en:

Well, you know that you live in many resonances, you know. I mean, you operate on many harmonics. And, you know, you can be getting into the office at nine, leaving at five, and still living another kind of life that is, you know, a wild adventure. [...] You know, how we operate – with what kind of grace, or what kind of style, or what kind of generosity, or what kind of defensiveness, you know – those kinds of operations are the things that you start to get close to as you study the matter.¹³¹

¹³¹ Cohen 1995, (1.00–).

6.2 Synd & Att få kontakt med Guds värld

“Sin is its own punishment. It is the sense of being abandoned by the source of things. It is the sense of being cast out. And that’s something that none of us can tolerate.”¹³²

6.2.1 Synden och lagen (det kritiserande elementet)

Det första stora temat var leda och inre arbetslöshet, och de svar på detta som jag kunde urskilja i Cohens tankegångar. Det andra stora temat jag skall lyfta fram tar sitt avstamp i begreppet *synd*. Detta begrepp har en viktig plats i Cohens perspektiv och tankegångar. Hur ser Cohen på begreppet?

I en intervju från år 1985 – i anslutning till den bok med böner som Cohen publicerade år 1984 (*Book of Mercy*) – talar Cohen ingående kring temat synd och hur han upplever saken. Samtalet kretsar kring huruvida synden är en realitet som ingen av oss kan undgå eller ignorera. Cohen säger:

I don’t think you can withdraw from this scene. And I think that there is something written on the heart that nobody can avoid. And there are laws under which we operate and which we cannot break with impunity. And I don’t even want to say what they are. I just know that they are written on the heart, and that we disobey them and we immediately know that we have sinned. And if we know it well enough, then we throw ourselves down and ask for mercy. Because the punishment is immediate. *Sin is its own punishment. It is the sense of being abandoned by the source of things. It is the sense of being cast out. And that’s something that none of us can tolerate.*¹³³

Detta är alltså utgångspunkten i Cohens perspektiv. Synden är inte något som vissa människor påverkas av och vissa människor ignorerar. Synden är en realitet som ingen av oss undgår. Och som han beskriver det så är synden något som vi *omedelbart* upplever straffet för. “*Sin is its own punishment*”. Vi vet att vi syndar

¹³² Cohen 1984, (19.52–).

¹³³ Cohen 1984, (19.13–).

genom det omedelbara straff vi upplever. Cohen går närmare in på hur detta straff upplevs i en annan intervju. Även här refererar han till känslan av att genom synden uppleva en övergivenhet “by the source of things”. Han säger:

I do operate, somehow, in a moral universe. I do understand that there is such a thing as sin. And I do understand that sin is punished immediately. In other words, that there is a force of justice. (Intevjuare: In the form of guilt? How can it be punished immediately? You mean psychically?) Yes, psychically. (Intevjuare: In what forms could they be?) Moral anguish...It's hard to be specific about these states. I've tried to describe them in some of my books and in some of my songs. It is the sense that you have been abandoned. Although it's your own...no, you have the sense that you've been abandoned – the fiction. You enter into this fictional sense of alienation from all things – including your own life. You have the deep sense that you don't deserve to exist – generally described as psychic distress.¹³⁴

Synden kan alltså beskrivas som en upplevelse av att separera sig från allt – inklusive sitt eget liv. Man hamnar utanför hela livsströmmen, man kapar av, man slutar vara i kontakt. Man skapar en egen fiktionsartad verklighet där man vänder sig bort från livet. Denna separation som man själv skapar ger upphov till ett djupt lidande inom en själv. Detta är det djupa straffet som synden medför. I Cohens perspektiv handlar synden alltså inte djupast sätt om “regler” eller om “att göra fel”. Synden handlar snarare om att undvika det som skapar misär, ångest och lidande för ens egen själ. “Sin is its own punishment”.

På samma sätt är det med ett ord som “lag”. Cohen fortsätter intervjun i anslutning till *Book of Mercy* år 1984 med att tala om “lagen”. Detta sker i direkt anslutning till den diskussion om synd som samtidigt pågår. Cohen säger:

These are taking place on a landscape that is subtle, but nevertheless, each of us lives in a very subtle landscape. And it is the recognition of how subtle your landscape and my landscape is that could present the possibility of our speaking to each other, of our acting with each other. The deepest violation to another man is to disregard or ignore the subtlety of his landscape. Or to believe that it is less subtle than yours – it isn't. And the basis of any possibility between human beings is the recognition of the subtlety of that landscape. That is what the idea of “law” is. The idea of law is the

¹³⁴ Cohen 1988g, (3.37–).

limitations that we have to place on our activities, and even our thoughts, so that we don't violate the subtlety of another man's landscape. That's what I mean by "the law". That has been revealed. We know about it.¹³⁵

På samma sätt som med synd, så är lagen alltså inte något som trycks på utifrån. Lagen finns i livet självt. Vi uppfattar och förstår dessa lagar intuitivt, precis som med synden. Men likväl finns dessa lagar som en realitet. Vi vet när vi gör våld på en annan människas subtila landskap – när vi inte tar i beaktande de osynliga lagar som finns närvarande i våra relationer med andra människor. Dessa osynliga lagar finns närvarande överallt vi vänder oss, och de bestäms inte av oss själva. Vi kan våldföra oss på dem, eller vi kan visa vördnad inför dem. Men vi kan inte förklara bort dem. Det här verkar vara Cohen övertygelse. Om vi verkligen är ärliga med oss själva, så förstår vi att synden och lagen på ett djupt plan existerar:

There's everything going now to make us believe it doesn't exist, you know. I mean there's all kinds of devices, and great powers have marshalled great energies to try to convince us that this subtlety does not exist. But that is...the law has been revealed. You know, if you want to call it "the lawmaker" or "inspiration" or in Jeremiah it says "it will be written on the heart" – I believe it is.¹³⁶

6.2.2 Att få kontakt med Guds värld (det energigivande elementet)

Cohen söker alltså bekräfta ord som "synd" och "lag" som andliga realiteter. Samtidigt kunde man säga att denna bekräftelse öppnar upp dörren till det som är på andra sidan. Genom att bekräfta att det finns något som "synd" och att det finns något som "lag", öppnar Cohen samtidigt upp kontakten med Guds värld. Det är denna kontakt med Guds värld som är i fokus i denna andra del av temat. Den energigivande delen. Den andra sidan av myntet.

Genom att bekräfta synden bekräftar Cohen samtidigt att det finns något som vi kan separera oss från. Vad är detta som vi kan separera och kapa av oss från? På en presskonferens år 1988 berör Cohen frågan om just detta slags inre främlingskap

¹³⁵ Cohen 1984, (22.42–).

¹³⁶ Cohen 1984, (23.50–).

och känslan av att separera sig och kapa av sig från livsströmmen. Han bekräftar återigen det djupa lidande som denna slags alienation skapar inom oss:

We go into this trance of loneliness. We hypnotize ourselves into a condition of loneliness. Loneliness is just a human idea. It's just the result of our not being able to connect with the activity around us; to feel that we are different one from another. To feel that there is "an other". To feel that there is "an other". In other words, to go into the trance of subject and object, where you believe that *you* are the subject, at the center of the world, and everything else is an object. The other person, the other object, you know. You're here, and everything else is over there. But there is another point of view – which is the point of view of the absolute – in which the subject and the object have an equal footing, and we are embraced, both subject and object, by this absolute. We go into a trance; we enter into a fiction, into a hypnosis, where we believe that we are separate from everything else. That produces suffering, the sense of separation. And religion is a technique, or a device, or the experience of others who have found a way to dissolve this fiction of separation from the creative activity all around us.¹³⁷

Cohen menar alltså att den inre ensamhet som vi skapar i oss själva när vi alienerar oss från livet och livsströmmen, samtidigt pekar på att det de facto finns ett tillstånd där vi är i kontakt. Han beskriver det som tillståndet där vi inte längre är i centrum av världen – vi är inte längre subjektet och allting annat objekt, utan vi är i ett landskap där vi tillsammans med de andra omfamnas av det absoluta. Detta tillstånd är kontakten. Här är vi inte längre ensamma mot världen, utan en del av världen. I Cohens perspektiv är det inre främlingskap vi upplever endast ett resultat av att vi inte förmår skapa kontakt med omvärlden. "We hypnotize ourselves into a condition of loneliness".¹³⁸

Jag skall ännu ta fasta på den sista meningen i det förra citatet. Cohen säger: "And religion is a technique, or a device, or the experience of others who have found a way to dissolve this fiction of separation from the creative activity all around us."¹³⁹ Om svaret på leda och inre arbetslöshet för Cohen var att på olika sätt söka mening och energi (se kapitel 6.1), så kunde man säga att hans svar på syndens realitet är sökandet efter kontakten med Guds värld. Och Cohen verkar se sökandet

¹³⁷ Cohen 1988d, (25.35–).

¹³⁸ Cohen 1988d, (25.35–).

¹³⁹ Cohen 1988d, (25.35–).

efter kontakten med Guds värld som hjärtat av all religion. Att hjälpa människor att “dissolve this fiction of separation from the creative activity all around us.”¹⁴⁰ Att peka på och öppna upp det tillstånd som Cohen beskrev såhär:

But there is another point of view – which is the point of view of the absolute – in which the subject and the object have an equal footing, and we are embraced, both subject and object, by this absolute.¹⁴¹

Vi kan se denna bekräftelse av “den andra sidan av myntet” även i den intervju från år 1984 som jag tidigare citerade i samband med frågan om synd och lag. Även här pekar Cohen på att synden redan genom att existera pekar på någonting bortom sig själv – ett tillstånd där synden upplöses. Här talar Cohen åter om upplevelsen som synd skapar i oss:

It’s the feeling of abandonment or, yes, apartness, alienation, strangerhood. But on the other hand, without that feeling – that’s why I say “Blessed are you who has given each man a shield of loneliness” (*Book of Mercy*) – without that shield of loneliness we would dissolve into ignorance. It is that loneliness that invites us to consider these things. And without it, we wouldn’t consider anything.¹⁴²

Cohen menar alltså att de känslor som vår synd skapar i oss får oss att börja fundera på saker och ting på ett djupare plan. Synden kan alltså ses som pekandes bortom sig själv. Den “shield of loneliness” som Cohen talar om är alltså samtidigt en slags trigger. Vi börjar ifrågasätta oss själva via det djupa lidande som synden skapar i oss. Vi börjar söka lösningar och svar. Och möjligen är det också här som ett religiöst landskap blir angeläget för oss och öppnar upp sig för oss. På sätt och vis är det återigen vår längtan som gör sig verkande. Vi längtar bort från synden. Vi längtar till ett helat hjärta och till ett helat liv. Cohen beskriver detta sökande och denna längtan såhär:

You know, when the level of suffering in any individual reaches a certain point, and he can’t deal with his own discomfort, then he’s going to look for some kind of

¹⁴⁰ Cohen 1988d, (25.35–).

¹⁴¹ Cohen 1988d, (25.35–).

¹⁴² Cohen 1984, (20.20–).

solutions. I don't think that any religious quest is begun with a sense of luxury. And I don't think any serious study is undertaken unless the being is broken with some kind of suffering, either physical or psychic. I don't think anybody undertakes a serious religious examination unless they've been creamed somehow by the world. And once that happens, and once the heart is broken, and once you recognize that the heart is broken, then various paths open to individuals. And very many different paths. And that's why we should never take a position from one path or another on the other paths. Because the broken heart illuminates a path. And it's a different path for each broken heart. And I understand when you say the word "broken heart" lots of people, you know, just turn off. But the truth is that that is the beginning of wisdom, is to understand that you are deeply uncomfortable here. And that discomfort illuminates its own solution.¹⁴³

¹⁴³ Cohen 1988f, (21.00–).

6.3 Lidande & Medkänsla

*“We are all living with defeat and with failure. And with disappointment and bewilderment. We all are living with these dark forces that modify our lives. I think the manual for living with defeat is to first of all acknowledge the fact that everyone suffers, that everyone is engaged in a mighty struggle for self-respect, for meaning, for significance. I think the first step would be to recognize that **your** struggle is the same as everyone else’s struggle, and that **your** suffering is the same as everyone else’s suffering. I think that’s the beginning of a responsible life.”¹⁴⁴*

6.3.1 Lidande (det kritiserande elementet)

Lidandet som del av mänskligt liv

Det tredje och sista temat jag lyfter fram berör lidande och medkänsla. Det första temat bekräftade leda och inre arbetslöshet som en mänsklig angelägenhet, det andra temat bekräftade synden. Detta tredje tema bekräftar lidandet som en realitet och en fundamental angelägenhet för oss människor.

Det är inte svårt att hitta temat lidande i Leonard Cohens intervjuer. Man kunde säga att bekräftelsen av denna sida av det mänskliga livet är en hörnsten i hela Cohens arbete. Cohen bekräftar genomgående lidande, nederlag, misslyckande och andra svåra känslor som en helt väsentlig del av mänskligt liv. Hans kanske mest citerade sångrad någonsin, från sången “Anthem”, beskriver denna bekräftelse av det brustna och operfekta bättre än jag med förklaringar kan beskriva det: “Ring the bells that still can ring, forget your perfect offering, there is a crack in everything, that’s how the light gets in”.¹⁴⁵ Vi har alltså att göra med en sångare som bekräftar det brustna, och i denna kontakt med brustenheten finner att ljuset når fram. “There is a crack in everything, that’s how the light gets in”.

Att Cohen själv under sitt liv led av, och kämpade med, depression, ångest, ångslan och själslig stress är ingen hemlighet. Dessa tillstånd verkar ha varit mycket bekanta för honom. I en intervju från hans äldre dagar, år 2006, får han frågan

¹⁴⁴ Cohen 2014, (10.30–).

¹⁴⁵ “Anthem” från albumet *The Future* (utgivet år 1992).

huruvida dessa negativa känslor har varit en viktig del av hans kreativa processer. Cohen svarar:

Well, it was a part of every process. It was the central activity of my days and nights. It was dealing with a prevailing sense of anxiety, anguish, distress...a background of anguish that prevailed.¹⁴⁶

I en intervju från år 1988 berör han ämnet såhär:

Well, I have known depression, and it's no joke. And a lot of the people I know are in trouble. And the term clinical depression seems to arise now in conversation, and in fact many of the journalists I spoke to in Los Angeles were on medication. So we can joke about it, but it's quite a serious matter. Perhaps it's always been like this, or perhaps we've got weaker, but the level of stress that a lot of people are operating under now seems to be too high. And people are deeply uncomfortable in their own predicament. So yes, I've known those kinds of conditions.¹⁴⁷

Samtidigt som Cohen inte viker undan för det svåra som lidandet skapar i våra liv, så är han även mycket mån om att inte mata någon uppfattning om att det särskilt är lidandet som skapar god konst. Han ser inte saken på det sättet:

That's a popular notion, you know, that it is exclusively suffering that produces good work or insightful work. I don't think that's the case. I think in a certain sense it's a trigger or a lever, but I think that good work is produced in spite of suffering, and as a response...as a victory over suffering.¹⁴⁸

Cohens perspektiv verkar alltså vara att lidande är något som vi alla delar med varandra, och att konst och gott arbete snarare är en slags seger över lidandet. Att vi bemöter lidandet genom vårt arbete och genom vår kreativitet. I en annan intervju som berör samma tema – huruvida det behövs djupt lidande för att god konst skall skapas – säger Cohen:

¹⁴⁶ Cohen 2009a, (20.28–).

¹⁴⁷ Cohen 1988e, (29.38–).

¹⁴⁸ Cohen 1997a, (2.25–).

Well, I'd like to downplay that side of it, you know. I think that great suffering is available to everybody – not just artists. And that this is a very self-righteous vision that artists like to present about themselves – that maybe they suffer more. This can't be true. And it isn't true. So great suffering is available to everybody, so I think it should be discounted from the equation. But what I think is forgotten about art is that it demands work.¹⁴⁹

Nederlag och misslyckande

Att Cohen själv kämpat med negativa känslor i sitt liv är alltså uppenbart. Likaså bekräftar han det faktum att nederlag och misslyckande varit en del av hans liv. I en intervju från år 2001, vid 67 års ålder, har han nyligen avslutat ett liv som munk som han levde på ett kloster i 5–6 år slutet av 90-talet. I denna intervju berörs flera gånger temat nederlag och misslyckande. Intervjuaren frågar huruvida Cohen känner att han misslyckades som munk:

Yeah...Thank God. Well, I think one of the qualities of that kind of life is to recognize that you fail. You know, young monks, young students, come with very sublime religious aspirations, and those are quickly overthrown. I think everybody has that experience – both young and old – of an uncomfortable quality to one's life. A sense of defeat. And, you know, that can either embitter you, as it does to some. Or it can open your heart as it does to other more fortunate people. I'm lucky to be one of those people.¹⁵⁰

Detta förhållningssätt till misslyckande och nederlag är mycket kännetecknande genom hela Cohens arbete. I Cohens perspektiv är misslyckande och nederlag snarare något som har potentialen att förena oss människor, och öppna upp våra hjärtan. Bekräftelsen och acceptansen av de egna begränsningarna och de egna nederlagen är det som också kan göra att vi hittar vår sanna mänsklighet. I en intervju från år 1993 talar Cohen om detta tema:

Nobody wants to believe the central myth of our culture is that we've been expelled from the Garden of Eden, and this world is the manifestation of a fall. We fall from birth into death, from dream into failure, from health into sickness. This is the

¹⁴⁹ Cohen 1993e, (25.00–).

¹⁵⁰ Cohen 2001c, (2.53–).

situation. We're not in paradise. Nobody wants to accept that. There's a great black blues verse that goes like this: "Everybody wants to laugh, nobody wants to cry / Everybody wants to go to heaven, nobody wants to die".¹⁵¹

Han fortsätter:

So this culture refuses to affirm death. And it is the central myth of our culture, both the Crucifixion and the expulsion from Paradise, but we refuse to affirm that we have been expelled from Paradise, and we develop utopian theories – socialism, fascism, democracy – to bring us back to Paradise. But there is a crack in everything, because this is the realm of the crack, the realm of failure, the realm of death, and unless we affirm failure and death, we're going to be very unhappy. The more we affirm death, the happier we get. The more we affirm failure, the more successful we get.¹⁵²

Mötet med det svåra

Det är också här som vi åter kommer tillbaka till mysteriet med den sjungande och den bedjande rösten, som diskuterades i kapitel 5.1. Att bekräfta våra misslyckanden och våra nederlag, att bekräfta våra kamper och våra personliga utmaningar, att bekräfta det som är allra svårast i våra liv – det är någonstans här som också mysteriet med den sjungande och den bedjande rösten finns. Vad är det som gör vår röst sjungande och bedjande? Var är det vi hittar vår egna sanna röst? Om man utgår från Cohens intervjuer och erfarenhet, så märker man att bemötandet av det svåra i det egna livet verkar ha varit en alldeles väsentlig del i hans kreativa arbete. För att åter citera de ord som kommit upp flera gånger i denna avhandling:

You know, I don't operate from a position of luxury. It's not as though I'm standing in front of a buffet table, and choosing between the herring and the caviar. You know, I'm more like a rat at the bottom of a barrel, trying to sink his teeth into something. And certain things yield, certain things surrender. And certain things don't. So I go with the things that yield, I go with the things that surrender to me.¹⁵³

¹⁵¹ Burger 2014, 324.

¹⁵² Burger 2014, 324.

¹⁵³ Cohen 1985a, (0.46–).

Det är också talande att höra Cohen berätta om hur han upplevde processen av att skriva boken med böner från år 1984, *Book of Mercy*. Det är uppenbart att Cohen vill bekräfta att boken inte uppstod genom en lyxig och enkel livssituation. Här reflekterar han kring faktumet att han nu sitter i en studio och talar om en bok med böner – en bok som de facto skrevs i en situation som var allt annat än lyxig:

Well, you know, this kind of conversation, which is very interesting – I hope it is to our listeners too, but it is to me, and it's luxurious this kind of conversation – it comes after the fact. And it comes out of a gift of health that we both have, and of opportunity to be able to sit here and talk about such things. But we know that the book itself, or this expression itself – not just my little book – but that kind of expression comes out of situation where the health and welfare of the body and the spirit are deeply threatened.¹⁵⁴

Han fortsätter med att reflektera kring hur en sådan här bok med böner de facto uppstod i hans fall:

And that is...when you see the world, and you see the laws of brute necessity which govern it, that is the moment...when you see that, when you experience it, when you come to the edge of it – if you don't happen to be totally annihilated or crushed by it, as millions of people are every day, you know. You know, if you have the luxury to see under what brute laws of necessity this world operates, then, as Simone Weil says, as soon as you see that your soul becomes glued to prayer. And you realize that the only way that you can reconcile this butcher shop of history, this veil of suffering, the only way you can reconcile it to sanity is to glue your soul to prayer.¹⁵⁵

I Cohens perspektiv handlar alltså mysteriet med den sjungande och den bedjande rösten inte nödvändigtvis om att vara vinnaren, att vara den starka, att vara den som har koll, att vara den som har det bra. Hur en genuin bön och en genuin sång uppstår är ett mysterium som ligger bortom dessa landskap. Såsom Cohen säger så är det inte en vinnare eller en maktfylld människa som vänder sig till ett uttryck där rösten ber:

¹⁵⁴ Cohen 1984, (16.04–).

¹⁵⁵ Cohen 1984, (16.50–).

The thing did not come out of luxury, because the soul does not glue itself to prayer out of a luxurious or abundant or powerful predicament. Just the opposite.¹⁵⁶

Och Cohen verkar se lidande, det negativa, det svåra, som en fundamental aspekt av det bedjande livet. Han verkar se kontakten med dessa svåra upplevelser som en plats där också våra böner uppstår. Bönen är ett sätt för oss att behandla och möta sådant som är mycket svårt att möta. Och det viktiga är att det är just genom kontakten med detta svåra som helandet och ljuset har möjlighet att åter nå oss. "There is a crack in everything, that's how the light gets in". Detta behandlande och bemötande kräver mod av oss. Det är uppenbart att även Cohen upplever saken så. Här talar han om vår upplevelse av att bli äldre, och att trots alla våra misslyckanden och nederlag ändå fortsätta våga lyfta vår röst och sjunga:

That's usually where the young poets die, and they can't get beyond their late-twenties or their thirties. Now, to carry the whole thing forward – that takes special kind of courage. Because there's every invitation as you grow older to shut up. You know, you've made a mess of things yourself, generally speaking. And you feel you don't really have much of a right to speak about anything. And what you really want to do is lick your wounds. I think for many people this is true. And to rise above that, and to incorporate your own defeats and failures and insights, shabby as they are, into a really large body of work – yeah, that takes a real effort.¹⁵⁷

För att summera: För Cohen handlar mysteriet med den sjungande och den bedjande rösten om att röra sig i ett landskap där kontakten med även det mest smärtsamma, det mest skamfyllda, det mest svårhanterliga, kan bli till sång och bön. Det är i mötet med det svåra som vi möjligen också kan hitta något av vår sanna mänsklighet. Cohen säger:

Well, Jesus himself said that. He said: "Blessed are the poor in heart, for they shall see God". In other words, we have this idea, you know, that there is a triumphant position in life, you know. That we stand here as conquerors, that we claim the universe in some sort of way. But it just don't work that way, you know. And it's only when your back's against the wall that you lift up your voice in prayer and

¹⁵⁶ Cohen 1984, (18.25–).

¹⁵⁷ Cohen 1988h, (11.26–).

supplication. It's only when your back's against the wall that you begin to consider like where you are, where you came from, and where you're going.¹⁵⁸

6.3.2 Medkänsla (det energigivande elementet)

Den gemensamma kampen

Om ny energi och mening var Cohens svar på leda och inre arbetslöshet, och kontakten med Guds värld var hans svar på synd, så kunde man säga att hans svar på lidande är medkänsla. Det förefaller mig som att det är i medkänslan som den nya kraften och den nya visionen uppstår för Cohen. Det är här det "energigivande elementet" kommer till uttryck, för att använda Walter Brueggemanns ord. På en presskonferens år 2014 får han en fråga gällande en sångrad i hans föregående album *Old Ideas* (2012). I den sångraden talar berättarrösten om sig själv i tredje person: "He wants to write a love song, an anthem of forgiveness, a manual for living with defeat".¹⁵⁹ Cohen får under presskonferensen frågan hur en sådan här "manual for living with defeat" skulle kunna se ut. Cohen svarar:

We are all living with defeat and with failure. And with disappointment and bewilderment. We all are living with these dark forces that modify our lives. I think the manual for living with defeat is to first of all acknowledge the fact that everyone suffers, that everyone is engaged in a mighty struggle for self-respect, for meaning, for significance. I think the first step would be to recognize that *your* struggle is the same as everyone else's struggle, and that *your* suffering is the same as everyone else's suffering. I think that's the beginning of a responsible life. Otherwise we're in a continual battle, a savage battle, with each other. Unless we recognize that each of us suffers in the same way, there is no possible solution – political or social or spiritual. So that would be the beginning – the recognition that we all suffer.¹⁶⁰

Man kunde säga att det föregående citatet beskriver ett grundläggande förhållningssätt till lidande som man hittar hos Cohen. Vi berörde redan detta under kapitlet kring lidande – nämligen att lidandet potentiellt kan vara det som förenar oss

¹⁵⁸ Cohen 1993e, (29.27–).

¹⁵⁹ Från sången "Going Home" på albumet *Old Ideas* (utgivet år 2012).

¹⁶⁰ Cohen 2014, (10.30–).

människor och öppnar upp hjärtat för varandra. Om vi förstår att vi delar samma villkor med varandra, att vi har samma kamper som vår granne, då finns chansen för att lidandet de facto kan föra oss samman. Cohen går till och med så långt som att säga att detta uppmärksammande av det gemensamma lidande som vi delar är den enda vägen där vi verkligen kan nå fred med varandra. Som han säger:

Otherwise we're in a continual battle, a savage battle, with each other. Unless we recognize that each of us suffers in the same way, there is no possible solution – political or social or spiritual. So that would be the beginning – the recognition that we all suffer.¹⁶¹

Det känns som att denna medvetenhet om att vi delar samma villkor med våra medmänniskor ligger som ett fundament i hela Cohens tankevärld. Medkänslan, den sanna medkänslan, är av fundamental betydelse. Det är här vi förenas. Det är här vi märker att vi inte är ensamma. I en intervju från 1993 – under tiden då Cohen levde i kloster – reflekterade han kring alla de strategier och metoder som han under sitt liv tagit sin an för att undgå sitt lidande. Här ser vi tydligt vilken fundamental plats medkänslan har för Cohen:

Everything helped in its way, in the sense that it said “this doesn't work”. I think that's the greatest help you can get from anything, is to find out that it doesn't work. Because nothing works. Nothing in this human realm is meant to work. So once you can deeply appreciate that – for one thing the mind of compassion arose. And if you understand that everybody is up against it...I remember reading some works of Simone Weil – a French woman who lived in France during the war. She said “There's only one question worth asking anybody. That question is: What are you going through?”.¹⁶²

I en annan intervju, från år 2006, får Cohen den lite udda frågan om det finns något han skulle ha velat säga till sångaren Kurt Cobain som gjorde självmord:

Well, I don't know what I would say to him. But the sense of solitude and hopelessness that comes out of that sense of isolation could probably have been

¹⁶¹ Cohen 2014, (10.30–).

¹⁶² Cohen 1997b, (12.40–).

penetrated by a certain kind of...company. Just a certain kind of sympathetic company. But, you know, you can read the life you're living but you cannot change a word.¹⁶³

Att dela världens lidande

Den här upplevelsen av att vi delar samma lidande med varandra, verkar också ha vidgat Cohens blick på hur han ser sig själv i förhållande till resten av världen. Det verkar som att han är medveten om att det finns lidande i världen som är på en helt annan skala än det han själv tenderar att uppleva. Det finns människor, i denna stund, som verkligen upplever helvetet på jorden. Det finns människor som får utstå saker som verkligen är fruktansvärda. Även om vi inte råkar vara i samma helvetiska situationer som dessa människor, så kan vi ändå känna med dem. Vi kan förstå att det endast är slumpen som gör att det inte är vi som står i deras skor. Vi delar samma mänsklighet även med dessa människor, som är tvungna att utstå det värsta tänkbara:

One of the things about getting older is that you stop whining. And one of the reasons you stop whining is because your experience conveys to you that your trouble is tiny. Compared to lots of trouble around. And once you feel that clearly – that your trouble is tiny, and that there are people at this moment really being tortured, really being strapped to chairs, really having electrodes pasted on their bodies, that there are situations which are truly hellish that thousands and maybe millions of people are in at this moment – then even though you do not wish to deny the truth of your own feelings, once you put your own feelings into perspective, then there is an invitation never again to whine about your own situation. So yeah, I've known a little bit of trouble. You know, I've experienced the breakup of a family, I've experienced a few things here and there. But that's nothing; nothing to what's really going down in this world.¹⁶⁴

Denna medvetenhet om det lidande som pågår i världen verkar alltså göra att Cohen ser sig själv i förhållande till allt detta. Upplevelsen av hur litet det egna lidandet är i jämförelse med sådant som andra människor måste utstå, verkar ge Cohen ett perspektiv där han inte längre är låst i det egna lidandet. Det verkar som att han mer ser sig själv som en del av helheten. Vi kan ana medkänslans kraft även här. Genom

¹⁶³ Cohen 2009a, (25.50–).

¹⁶⁴ Cohen 1988f, (6.31–).

att verkligen uppleva att vi delar samma mänsklighet med alla andra, så är vi inte längre ensamma. Vi är en del av samma kamp och samma liv. Och de kamper och de liv som vissa människor måste utstå kan vi ta till oss. Vi kan hålla även dessa människor som kanske är någonstans på andra sidan jorden i tanken. Vi kan känna med dem. Vi kan dela liv med dem. Vi kan på något plan förstå det lidande – även det värsta tänkbara lidande – som någon kanske i denna stund måste utstå. Cohen verkar uppleva att redan detta skifte i perspektiv gör något med honom och får honom att se sig själv mer som en del av helheten. Vi kan urskilja denna upplevelse även i en annan intervju, en från år 2006. Här får Cohen frågan om vad han upplever att har varit hans egen mörkaste stund i livet. Han svarar:

I dare not...Even to talk about oneself in a time like this is a kind of unwholesome luxury. There's so much suffering right now. To talk about my darkest hour in the face of what's going on in most of the places in the world now seems to be an area that leaves me quite indifferent. I don't think I've had a darkest hour compared to the dark hours that so many people are involved in right now, you know. I mean, large numbers of people are, you know, dodging bombs, having their nails pulled out in dungeons, facing starvation, disease. I mean, large numbers of people. So I think that we really got to be circumspect about, you know, how seriously we take our own anxieties today.¹⁶⁵

Detta verkar alltså vara Cohens förhållningssätt. Han vill på inga sätt undvika realiteten i det egna livet och i det egna lidandet – han vill möta det fullt ut, bekräfta det och behandla det. Han vill inte förminska den egna upplevelsen bara för att den kanske är liten i jämförelse med andra människors upplevelser. Samtidigt verkar han vilja hitta ett sätt att se sig själv i förhållande till helheten. Medkänslans kraft verkar driva honom till att verkligen känna med sina medmänniskor. Och bara detta skifte i perspektiv verkar göra något med honom. Det verkar få honom att se på sig själv och sin medmänniska med liknande ögon. Det verkar få honom att hitta det som förenar oss. Och i det perspektivet är han en del av världen, inte utanför den. Och redan detta verkar göra att lidandet ter sig annorlunda, att det sätts i ett annat ljus. Det här verkar vara medkänslans kraft.

¹⁶⁵ Cohen 2009a, (24.12–).

Medkänsla som förlåtande kraft

Som avslutning på detta sjätte kapitel, och som avslutning på avhandlingen i sin helhet, skall jag ännu lyfta fram en sista aspekt av medkänslans kraft som jag finner i Cohens tankar. Denna aspekt handlar om medkänslan som förlåtande kraft. Det jag menar är att medkänsla tenderar att ändra sättet vi ser på andra människors överträdelser och kärlekslöshet. Den som upplever medkänsla ser inte nödvändigtvis primärt allt det som människor gör fel, utan ser snarare den plåga och det lidande som finns i en människas själ och som får den människan att handla som hon gör. Detta är den sista aspekten av medkänslans kraft som jag lyfter fram. Att uppleva medkänsla innebär ofta att man ser bakom de yttre symptomen till den orsak som ligger bakom.

Det verkar vara något av denna förlåtande kraft som Cohen beskriver då han talar om sin vän och lärare Sasaki Roshi, som han studerade med, och drack konjak med, under större delen av sitt vuxna liv:

I've been, you know, very very privileged to bump into a number of people in my life who have made things a lot easier. It's hard to say exactly how. It's got something to do with love. (Intervjuare: What do you mean "love"?) It's just to be in the presence of someone who forgives you, you know. And the forgiveness is automatic and general – it isn't *you*, you know. I guess he's forgiven himself and the world and everything else, and is not, you know, operating in that mechanism of blame and shame and guilt and repentance, you know. There's a different kind of landscape, you know. Since I inhabit it so infrequently it's hard for me to speak about it. But when you're with people who habitually are operating on that landscape, there's a very...a deep sense of relaxation overtakes you. So I'm not so interested in, you know, theological or religious goals, you know. But I am interested in relaxation.¹⁶⁶

I en annan intervju talar han om vad han lärt sig om kärlek av Roshi. Där säger Cohen:

It's easier to love having had that relationship with Roshi. Because that's what he's all about – it's not a sentimental love, it's a kind of impersonal love. What Roshi loves in you is not necessarily who you think you are, but what you *really* are. He

¹⁶⁶ Cohen 2006b, (0.00–).

loves that and allows you through that love to locate it. I think that's the most selfless kind of love. He loves what you *really* are.¹⁶⁷

Då intervjuaren frågar Cohen om han själv upplever att han kan älska en människa för den hon verkligen är, svarar Cohen:

Well, it's not really in your hands, you know. That understanding deepens slowly, I think, as you get older. (Intervjuare: You're still young in these matters?) Yeah. And I think love is all overlooking. I think to love you have to overlook everything, you know. You have to forget about most things. (Intervjuare: And forgive?) And forgive, yeah.¹⁶⁸

I detta sjätte kapitel har jag lyft fram tre olika teman för att vidareutveckla det perspektiv som presenterades i kapitel 5 (*Bön vid framträdandet inför publik*). Syftet med denna vidareutveckling har varit att undersöka på vilket sätt en "folkets röst" – en röst som bekräftar människors hjärtan – kan komma till uttryck. Jag har gjort denna undersökning genom att lyfta fram tre centrala teman i Cohens tankegångar. De teman jag undersökt har varit *Inre arbetslöshet & Att vara anställd av Livet, Synd & Att få kontakt med Guds värld* och *Lidande & Medkänsla*.

¹⁶⁷ Cohen 2001c, (12.01–).

¹⁶⁸ Cohen 2001c, (12.44–).

7 Sammanfattning

Min forskningsfråga för den här avhandlingen var: På vilket sätt kommer fenomenet bön till uttryck i Leonard Cohens intervjuer? Jag skall kort sammanfatta på vilka sätt jag utforskat denna fråga.

I det andra kapitlet av avhandlingen lyfte jag fram Cohens syn på begreppen *musik* och *poesi*, samt den grundläggande frågan om förhållandet mellan den mänskliga viljan och en kraft och inspiration som ligger bortom denna mänskliga vilja. Med detta andra kapitel sökte jag uppmärksamma det perspektiv som jag uppfattar att ligger som grund för hela Cohens skaparprocess; nämligen att Cohen inte upplever att han genom egen viljekraft förmår skapa det som verkligen är värdefullt. Det värdefulla uppstår genom arbetet, men är samtidigt en form av gåva.

Genom att lyfta fram Cohens användning av orden "musik" och "poesi" sökte jag uppmärksamma det faktum att Cohen inte ser på människan som skapare av musik och poesi. Han ser det snarare som att musik och poesi uppstår, varefter vi människor bekräftar detta. Vad som exakt skapar denna musik och poesi är ett slags mysterium:

I think "poetry" is a *verdict*. You know, it's a verdict that we give to something that moves us, that has authority and music and resonance. We call that "poetry".

Detta andra kapitel behandlade även mer ingående Cohens perspektiv på vilja. Den skapande människans kontakt med en vilja bortom det egna jaget låg i fokus. Jag lyfte fram Cohens upplevelse av att "jaget stiger åt sidan" i det skapande arbetet:

It's really when the "I" steps out of the way of that willing Being...and you know, something from the world takes root or takes form, and then is given back. It's the "I", or that sense of self-importance, that really defeats the process. I mean, a poet can't feel important. He doesn't get anything if he feels important.

Det tredje kapitlet i avhandlingen lyfte fram Cohens skrivprocess. Här låg fokus på Cohens arbete med det som han kallar för "sloganer", och hur detta arbete hjälper honom att komma närmare den genuina sången. Det konstaterades att Cohens

skrivprocess är en arbetsdryg process, som involverar en hel del arbete med sådant material som slutligen inte håller måttet. Ett viktigt verktyg i denna process är hans arbete med rytm och rim. Målet för Cohen är att komma till en plats där han är ett med sången och kan stå bakom vartenda ord – en plats där han finner sin självrespekt.

Min uppfattning är att hela denna skrivprocess kan ses som en form av bön. Cohen är inte på det klara med vad han skall skriva då skrivprocessen inleds, utan han tar ett steg in i det okända. Detta steg gör att han själv börjar formas i och med skrivandet. Han går in i en slags bön där han låter sig formas av det som är genuint, och överger sådant som han uppfattar vara sloganer. Den drivande kraften i denna process är längtan efter självrespekt. Det är alltså Det Genuina, och därmed den egna självrespekten, som Cohen låter sig formas av i sitt skrivande. Som jag förstår det, kan man se på denna formningsprocess som en slags bön.

I det fjärde kapitlet lät jag Cohens beskrivning av sin skrivprocess belysas av Thomas Keatings beskrivning av den kontemplativa bönen. Här låg fokus på likheten mellan den inre hållning som Cohen beskriver gällande sin skrivprocess, och den inre hållning som Keating beskriver att finns närvarande i den kontemplativa bönen. Tre centrala likheter uppmärksammades.

Den första likheten var mottaglighet. I Cohens fall handlar det om att inte försöka få sin sång att bli på ett visst sätt, utan att snarare vara mottaglig för Det Genuina att infinna sig hos honom. Skrivandet är för Cohen ett steg in i det okända, och en process där han själv formas som människa. Förutsättningen för denna process är en inre hållning av mottaglighet. På liknande sätt beskriver Keating den mottagande hållningen som fundamental för kontemplativ bön. Den grundläggande instruktionen Keating ger är att inte försöka hålla tillbaka någonting då man ber, utan att vara mottaglig för allting såsom det är. Målet är att inte själv styra, utan att endast ta emot det som man blir given.

Den andra likheten jag lyfte fram var att såväl Cohens skrivprocess som Keatings beskrivning av kontemplativ bön handlar om att lära känna sig själv närmare. Keating beskriver att detta sker eftersom man genom en kontemplativ hållning börjar se drivkrafterna inom en tydligare. Han menar också att detta är hjärtat i all kristen askes; att lära känna sig själv sådan som man är. Jag pekade på att något liknande verkar ske i Cohens skrivprocess. Genom att låta saker och ting

manifestera sig i skrivandet, lär Cohen känna olika röster inom sig närmare. Han lär känna såväl de röster där han inte finner självrespekt, som den röst där han finner den. Som jag förstår det, hjälper denna process honom att se sig själv tydligare, på ett liknande sätt som en kontemplativ hållning gör.

Den tredje och sista likheten handlade om intention. Här lyftes fram att såväl i den kontemplativa bönen som i Cohens skrivande är intentionen avgörande. Keating beskriver att i en sann kontemplativ bön är den enda intentionen att vara i dialog med Gud; inga andra motiv finns närvarande. Som jämförelse uppmärksammades att utan Cohens intention att bli formad av Det Genuina och att finna sin självrespekt där, skulle det inte finnas någon riktning i hans skrivande. Intentionen är helt avgörande även i hans fall. Jag lyfte slutligen fram att det som verkar vara den drivande kraften i såväl kontemplativ bön som i Cohens skapande, och som möjliggör att man överhuvudtaget har en intention, är längtan. Längtan till en kraft och inspiration bortom det egna jaget.

I det femte kapitlet av avhandlingen gick jag vidare från undersökningen av Cohens skrivprocess till en undersökning av hans tankar kring att *framträda inför publik*. Här skiftades även fokus från kontemplativ bön till förbön. I fokus låg den sjungande och den bedjande rösten. Vad är det som gör en röst sjungande – i ordets djupaste bemärkelse? Vad är det som gör en röst sannerligen bedjande? Dessa frågor kom nära det som redan tidigare undersökts i kapitel 2.1 gällande begreppen *musik* och *poesi*. Vi har att göra med ett mysterium som ligger bortom mänsklig viljeinsträngning. Det är inte vi som gör rösten sjungande och bedjande – det är något bortom oss själva. Kapitlet undersökte Cohens tankar kring detta tema mer ingående – nu ifrån perspektivet av att framträda inför publik. Utgångspunkten för detta kapitel var att förbedjaren under en gudstjänst kan sägas ha en liknande uppgift som en sångare under en konsert. Bådas uppgift är att bli till en röst för människors inre liv och de angelägenheter som är närvarande i hjärtat.

Teman som berördes i kapitlet var bland annat Cohens upplevelse av att under framträdanden vara i kontakt med “forces that you can’t command”. Jag konstaterade att Cohen både verkar ha haft upplevelser där framträdanden lyckats och gått som han hoppats, och framträdanden där saker inte gått som han vill. Denna medvetenhet om den egna mänskliga begränsningen lyste igenom i Cohens reflektioner.

Kapitlet undersökte även mer ingående Cohens upplevelse av sin uppgift som sångare. Enligt Cohen har den sanna sångaren ingen annan agenda än att ge röst för hjärtat: “A singer is not in a condition of protest – a singer is merely manifesting the heart.”

Även Cohens upplevelse av att inte känna sig tvungen att ha en övergripande vision av vad som pågår i det stora hela togs upp. Han upplever snarare som sin uppgift att gå till det egna livet, och försöka tala därifrån. Hans övertygelse verkar vara att på så sätt kan även en större helhet belysas, även om han inte själv nödvändigtvis kan se den helheten.

Jag lyfte även fram Cohens strävan att i sitt arbete som sångare nå bortom de egna åsikterna. För att Cohen skall uppleva att han bekräftar hjärtat, verkar han ofta behöva nå bortom sina egna åsikter. Detta kunde vi redan se tydligt i kapitel 3 som behandlade hans skrivprocess. Även i detta femte kapitel kom saken upp. Cohen beskriver det som att han behöver skapa en sång som verkligen engagerar honom på djupet. Endast på det sättet kan något som en sjungande röst uppstå:

So that to find the song that I can sing, to engage my interest, to penetrate my boredom with myself and my disinterest in my own opinions, to be able to penetrate those barriers the song has to speak to me with a certain urgency.

Slutligen lyfte jag fram Cohens tankar kring vad som gör att vi kan hitta Den Egna Sången. Ärlighet och mod kom upp som två centrala begrepp. För att en sjungande röst skall uppstå behövs det ärlighet. Och för att vi skall våga höja vår röst och sjunga behövs det mod – mod att våga vara en sångare, mod att vara en poet, mod att vara en bedjare.

I det sjätte och avslutande kapitlet vidareutvecklade jag undersökningen från kapitel 5. Jag lyfte fram tre olika teman i Cohens tankegångar som jag uppfattar som centrala såväl för en sångare som för en förbedjare. Syftet med att lyfta fram dessa tre teman var att utforska på vilket sätt en “folkets röst” – en röst som bekräftar människors hjärtan – kan komma till uttryck.

Dessa tre valda teman förankrades alla i Walter Brueggemanns perspektiv på vad som kännetecknar den profetiska rösten. Syftet med denna förankring var att peka på att såväl en sångare som en förbedjare kan sägas utföra en slags profetisk

uppgift. Enligt Brueggemann har profeten en central uppgift: Att ge röst för det som är angeläget i människors hjärtan.

Det första temat jag undersökte var *Inre arbetslöshet & Att vara anställd av Livet*. Här diskuterades Cohens tankar kring fenomenet att uppleva sig själsligt arbetslös – det vill säga att inte komma till rätta i livet och inte få ge av de gåvor man har att ge som människa. Jag konstaterade att Cohen ser denna inre arbetslöshet som en betydande orsak till det lidande och den leda vi kan uppleva i våra liv. Därefter gick jag in på olika svar på denna inre arbetslöshet som jag kunde hitta i Cohens tankegångar. Svaren jag uppmärksammade var “Värdet i arbete och allvar”, “Individualitet”, “Energi bortom den extrema positionen” och “Energi i det religiösa landskapet”.

Det andra temat jag lyfte fram var *Synd & Att få kontakt med Guds värld*. Jag lyfte fram hur Cohen talar kring begreppet “synd” och kring begreppet “lag”. Jag konstaterade framför allt att Cohen tenderar att se på synd och lag som fenomen som finns inbyggda i “livet självt”. Det är alltså inte fråga om regler som läggs på utifrån, utan synden och lagen existerar oavsett vad vi tänker om det. Frågan är snarare huruvida vi uppmärksammar att de finns. “Sin is its own punishment” var en uppfattning som återkom i Cohens tankegångar – nämligen att den alienation och därmed det lidande vi upplever då vi syndar i sig självt är straffet. Efter denna undersökning av Cohens tankar kring temat synd, lyfte jag fram det svar på detta tema som jag kunde urskilja i Cohens tankegångar. Detta svar handlar om att hitta en kontakt till Guds värld – en kontakt till ett tillstånd där man inte känner sig alienerad och avkapad från livsströmmen, utan omfamnas av ett högre perspektiv. Cohen beskriver detta tillstånd såhär:

But there is another point of view – which is the point of view of the absolute – in which the subject and the object have an equal footing, and we are embraced, both subject and object, by this absolute. We go into a trance; we enter into a fiction, into a hypnosis, where we believe that we are separate from everything else. That produces suffering, the sense of separation.

Det tredje och sista temat var *Lidande & Medkänsla*. Här lyfte jag fram den grundläggande plats som bekräftandet av lidande och det brutna har i Cohens perspektiv. Jag lyfte fram hans tankar om lidandet som en ofrånkomlig del av det

mänskliga livet. Och jag lyfte fram hans tankar kring nederlag och misslyckande. Jag uppmärksammade Cohens syn att det är genom mötet med brustenhet som också något av vår sanna mänsklighet blir uppenbart. Jag lyfte även fram hans tankar om att bekräftandet av nederlag och misslyckande kan vara en väg till att öppna våra hjärtan för varandra – en förenande kraft. Därtill lyfte jag fram Cohens bekräftelse av att det är i mötet med det svåra i det egna livet som man möjligen också kan hitta Den Egna Sången. Jag konstaterade sedan att svaret på lidande i Cohens perspektiv kunde sägas vara medkänsla. Jag diskuterade Cohens uppfattning att det endast är genom att uppmärksamma att andra lider och kämpar på samma sätt som man själv som vi verkligen kan nå fred med varandra. Likaså lyfte jag fram hans tankar kring att se det lidande som sker runt omkring oss i världen hela tiden, och på vilket sätt detta ger ett nytt perspektiv på de egna kamperna. Slutligen uppmärksammade jag Cohens upplevelse av medkänslan som förlåtande kraft – hur medkänslan gör att vi kan se bakom symptom till det lidande som gör att en människa handlar som hon gör. Jag konstaterade att denna medkänslans förlåtande kraft finns tydligt närvarande då Cohen talar om sin lärare och vän Sasaki Roshi. Det verkar som att Cohen i denna relation fått uppleva hur det är att vara tillsammans med en människa som verkligen förlåter.

Genom dessa tre teman utforskade jag alltså hur en “folkets röst” – en röst som bekräftar människors hjärtan – till exempel kan komma till uttryck. De teman jag valde var *Inre arbetslöshet & Att vara anställd av Livet*, *Synd & Att få kontakt med Guds värld*, *Lidande & Medkänsla*. Syftet med alla dessa teman var att nå till hjärtat av det mänskliga livet. Att nå till det hjärta som såväl en sångare som en förbedjare kunde sägas söka efter.

Källor och litteratur

Källor

- Cohen, Leonard
1972a *Leonard Cohen – Interview (1972) Part 2* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=k9nltjsTH30>
- Cohen, Leonard
1972b *Leonard Cohen interview excerpts re his writing & performing aesthetic* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=IoaThn6A2PM>
- Cohen, Leonard
1980 *Leonard Cohen Interview (1980) CBC 'Authors' with Patrick Watson* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=6VpQNDmeHDw>
- Cohen, Leonard
1984 *Leonard Cohen discusses 'Book of Mercy' on CKUA (1984)* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=ah1SYKSYDmo>
- Cohen, Leonard
1985a *Leonard Cohen on Israeli TV 1985 a rare interview* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=dZdQCv38Jao>
- Cohen, Leonard
1985b *Leonard Cohen Interview, 4/28/85 (Part 1)* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=zxlfgdssmoI>
- Cohen, Leonard
1988a *Leonard Cohen Rare Interview* (Hämtad 30.5.2020)
https://www.youtube.com/watch?v=QH_w2llV2Oc
- Cohen, Leonard
1988b *Leonard Cohen (Zoomer Media)* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=SpU7RctDdaE>
- Cohen, Leonard
1988c *Leonard Cohen in Oslo 80's* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=VoSJmjNxK8U>
- Cohen, Leonard
1988d *Leonard Cohen, Press Conference, Reykjavik, 1988* (Hämtad 28.5.2020)
<https://soundcloud.com/amodestgift/leonard-cohen-press-conference>

- Cohen, Leonard
1988e *Leonard Cohen interviewed by Matt Zimbel 1988* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=r3BbPJvp7tw>
- Cohen, Leonard
1988f *The Originals – Leonard Cohen* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=btIEV59r3cU&t=2s>
- Cohen, Leonard
1988g *Leonard Cohen Experience 1* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=oDisjwYEGso>
- Cohen, Leonard
1988h *Leonard Cohen interview excerpts re his writing & performing aesthetic* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=IoaThn6A2PM>
- Cohen, Leonard
1992a *Exclusive interview Leonard Cohen 1992* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=S2u2tdCO5UE>
- Cohen, Leonard
1992b *Episode 6. Leonard Cohen, A 1992 Archival Interview* (Hämtad 28.5.2020)
<http://thegreatsongadventure.com/episode-6-leonard-cohen-a-1992-archival-interview/>
- Cohen, Leonard
1992c *Leonard Cohen Interview + “The Future” (Danish Television, 1992)* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=5rEPvCDEV-c>
- Cohen, Leonard
1992d *LEONARD COHEN – 1992 french tv report (pt 2)* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=3dau17sTqYE>
- Cohen, Leonard
1993a *Leonard Cohen defines Poetry (1993)* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=jSaMGHB4Vok>
- Cohen, Leonard
1993b *Leonard Cohen’s Theories on Life, Democracy & The Future – MTV Full 1993 Interview* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=IgTV0mEoiWU>

- Cohen, Leonard
1993c *Barbara Gowdy interviews Leonard Cohen (1993)*
(Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=0ZttgfOhZEI>
- Cohen, Leonard
1993d *Leonard Cohen interview 'Hand in hand' festival (Ghent May, 1993)* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=1T4317LaRSM>
- Cohen, Leonard
1993e *The Leonard Cohen Dave Fanning Interview 1993*
(Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=h1ew0IMJQGs>
- Cohen, Leonard
1995 *Leonard Cohen is thanked by life-long fan Joe Jackson*
(Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=OgPjJxyoq3g>
- Cohen, Leonard
1996 *Leonard Cohen on Mt. Baldy* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=HJuJQI0RMiw>
- Cohen, Leonard
1997a *Leonard Cohen on depression and relationships*
(Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=FAoHYBpj8vY>
- Cohen, Leonard
1997b *Leonard Cohen interview* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=cSzkEPq3cUo>
- Cohen, Leonard
2001a <https://walkingthewalk.org.uk/cohen-on-christianity/>
(Hämtad 16.5.2019)
- Cohen, Leonard
2001b *Leonard Cohen on Becoming a Monk, Why His Opinions Don't Matter* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.rollingstone.com/music/music-features/leonard-cohen-on-becoming-a-monk-why-his-opinions-dont-matter-163391/>
- Cohen, Leonard
2001c *Leonard Cohen interview (2001)* (Hämtad 28.5.2020)
https://www.youtube.com/watch?v=44-xVe_vivs&t=

- Cohen, Leonard
2006a *Leonard Cohen interview: Induction into the Canadian Songwriters Hall of Fame (2006)* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=KUH8rugaWQw>
- Cohen, Leonard
2006b *Montreal interview part 2 of 3 (NRK 2006)* (Hämtad 16.5.2019)
https://www.youtube.com/watch?v=30u_L99IOLU
- Cohen, Leonard
2006c Songwriter Leonard Cohen Discusses Fame, Poetry and Getting Older (Hämtad 30.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=8KzSoUd76qo>
- Cohen, Leonard
2009a *Leonard Cohen on Q TV (CBC exclusive)* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=ugh8Xe6hX7U>
- Cohen, Leonard
2009b *On the Road, for Reasons Practical and Spiritual* (Hämtad 30.5.2020)
<https://www.nytimes.com/2009/02/25/arts/music/25cohe.html>
- Cohen, Leonard
2014 *Leonard Cohen Q&A At 2014 London Popular Problems Preview – Naked* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=X3LVjTVpHHQ>
- Cohen, Leonard
2016a *Leonard Cohen: You Want it Darker press conference* (Hämtad 16.5.2019)
https://www.youtube.com/watch?v=RciOCn_Nmh0
- Cohen, Leonard
2016b *LEONARD COHEN: His Last Interview (COMPLETE)* (Hämtad 16.5.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=BVpG3tO0nOQ>
- Cohen, Leonard
2016c *Leonard Cohen: You Want it Darker complete press conference (audio)* (Hämtad 28.5.2020)
<https://www.youtube.com/watch?v=T7rr4IBjY7k>

Litteratur

- Billingham, Peter (red.)
2017 *Spirituality and Desire in Leonard Cohen's Songs and Poems: Visions from the Tower of Song*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- Brueggemann, Walter
1983 *The Prophetic Imagination*, Fortress Press, Philadelphia, (Originalutgåva år 1978).
1989 *Finally Comes The Poet: Daring Speech for Proclamation*, Fortress Press, Minneapolis.
- Burger, Jeff (red.)
2014 *Leonard Cohen on Leonard Cohen: Interviews and Encounters*, Chicago Review Press, Chicago.
- Cohen, Leonard
1986 *Book of Mercy*, McClelland & Stewart, Toronto.
- Glazer, Aubrey L.
2016 *Tangle of Matter & Ghost: Leonard Cohen's Post-Secular Songbook of Mysticism(s) Jewish & Beyond*, Series: New Perspectives in post-rabbinic Judaism, Academic Studies Press, Brighton, MA.
- Keating, Thomas
2000 *Open Mind Open Heart*, The Continuum Publishing Company, New York, (Originalutgåva år 1986).
2011 *Invitation to Love: The Way of Christian Contemplation*, Bloomsbury Publishing, London, (Originalutgåva år 1992).
- Simmons, Sylvie
2013 *I'm Your Man: The Life of Leonard Cohen*, Vintage books, London, (Originalutgåva år 2011).
- Tjäna Herren med glädje*
2012 *Tjäna Herren med glädje –Handledning för högmässan*, Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, Kyrkostyrelsens publikationer 2012:1, Helsingfors.
- Vikström, Björn
2005 *Den skapande läsaren – Hermeneutik och tolkningskompetens*, Studentlitteratur, Lund.

Föreläsningar

Keating, Thomas
2014

Lectio Divina Series – Centering Prayer & Lectio Divina,
Publ. 11.8.2014 av Contemplative Outreach (Hämtad
16.5.2019)

https://www.youtube.com/watch?v=2D1_zq38dqA

Keating, Thomas
2017

*The Method of Centering Prayer – Part 1, by Thomas
Keating*, Publ. 13.9.2017 av Contemplative Outreach
(Hämtad 16.5.2019)

https://www.youtube.com/watch?v=5FWvxwfn_CE

Album

Cohen, Leonard
1992

The Future, Skivbolag: Columbia Records.

Cohen, Leonard
2012

Old Ideas, Skivbolag: Columbia Records.

Cohen, Leonard
2014

Popular Problems, Skivbolag: Columbia Records.

Cohen, Leonard
2016

You Want It Darker, Skivbolag: Columbia Records.